

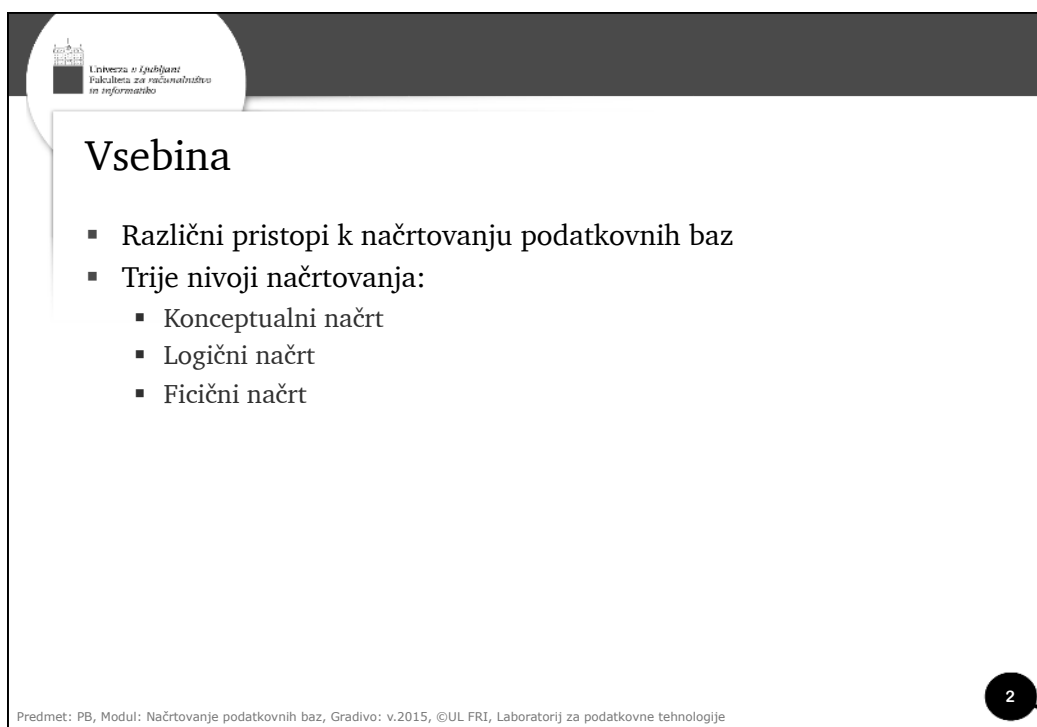
Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

Predmet:
Osnove podatkovnih baz

Modul:
Načrtovanje podatkovnih baz

Gradivo:
v.2015

14,
21.4.
2015

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

Vsebina

- Različni pristopi k načrtovanju podatkovnih baz
- Trije nivoji načrtovanja:
 - Konceptualni načrt
 - Logični načrt
 - Fizični načrt

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

2

Primer: urarna

- Želimo razviti aplikacijo za podporo prodaji in servisu v trgovini z urami:
 - Trgovina prodaja:
 - Artikle (različne ure, jermenčke ipd. ter baterije in druge nadomestne dele);
 - Storitve (popravila in vzdrževanje).
 - Nujno mora voditi evidenco:
 - Nabavljenega blaga
 - Prodanih artiklov in storitev
 - Kupcev (če pravne osebe)
 - Prodajalcev, če gre za prodajo pravnim osebam.

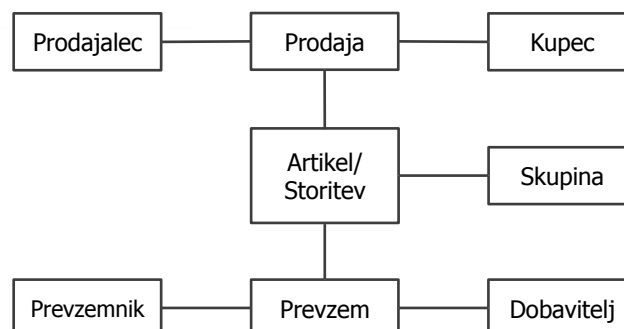
Tabele

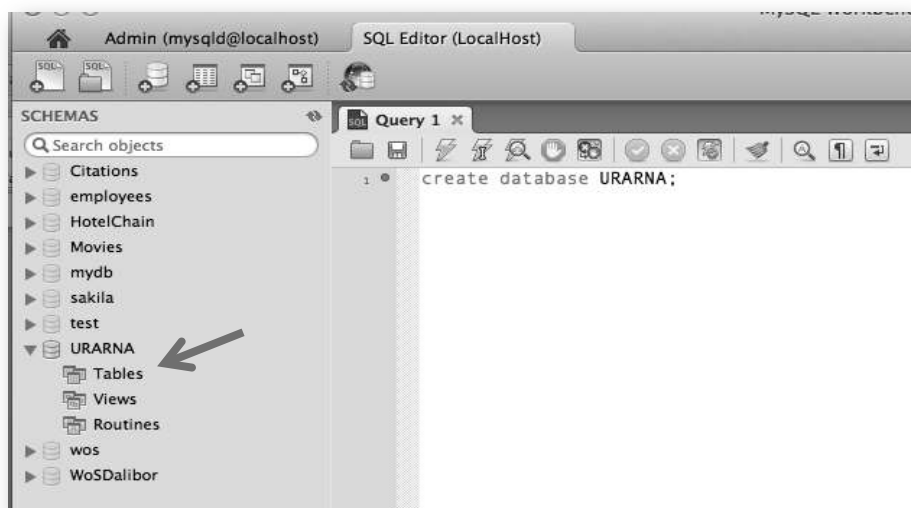
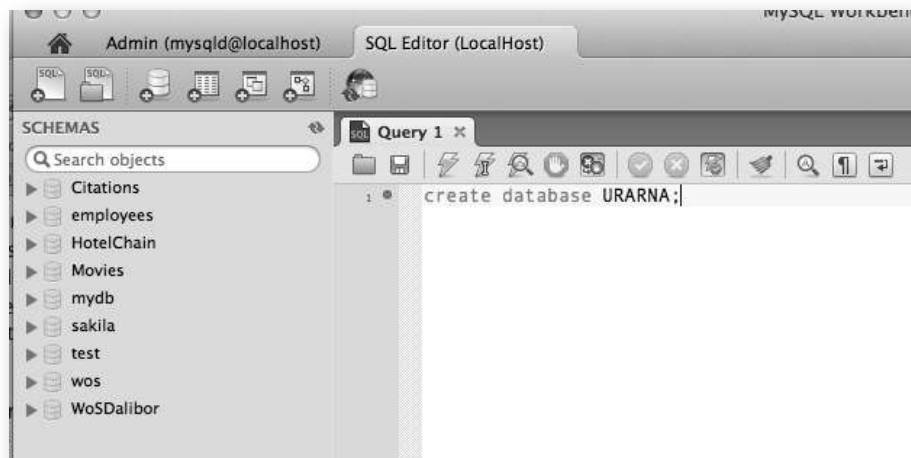
- ARTIKLI IN STORITVE
- SKUPINE ARTIKLOV
- IZDANI RAČUNI
- KUPCI
- PRODAJALCI
- PREVZEMI BLAGA
- DOBAVITELJI
- PREVZEMNIKI

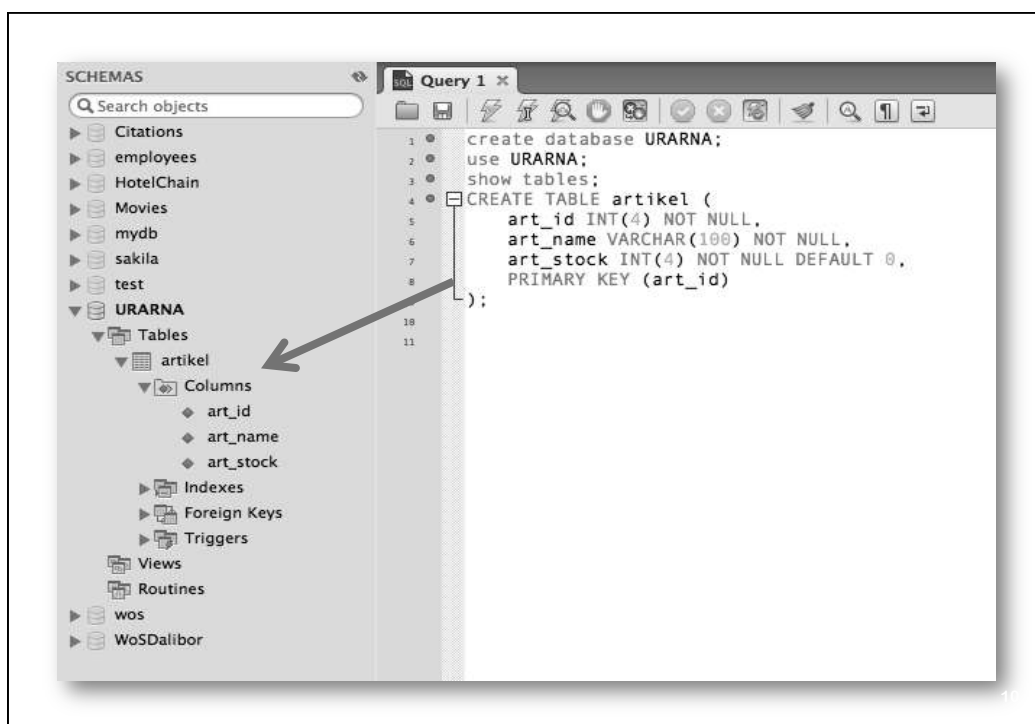
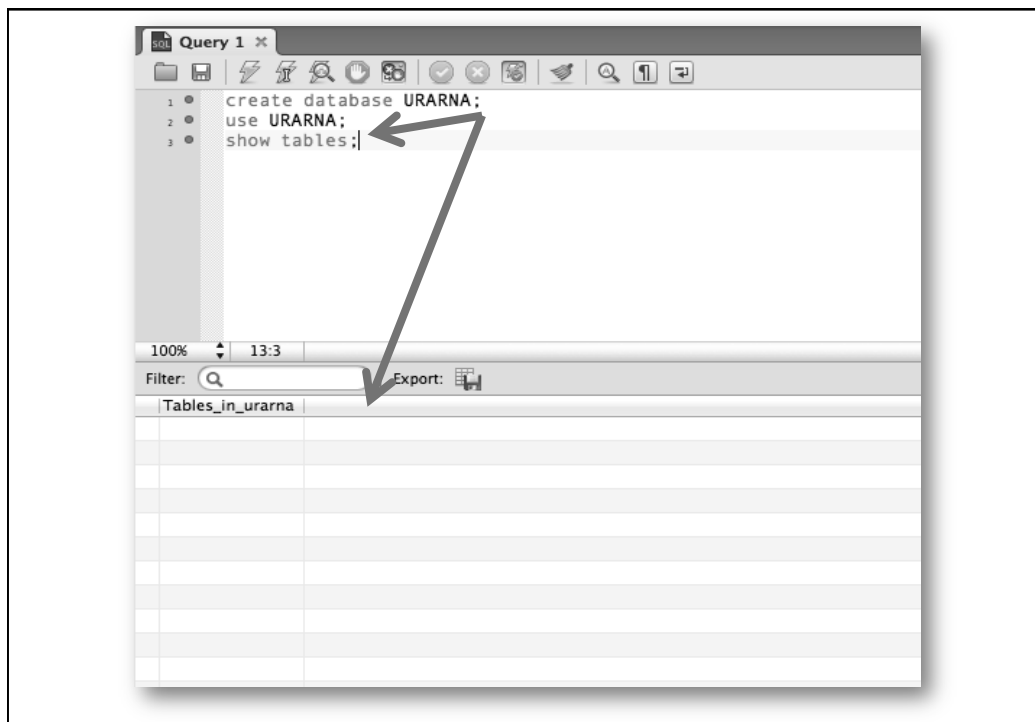
Stolpci tabel (atributi)

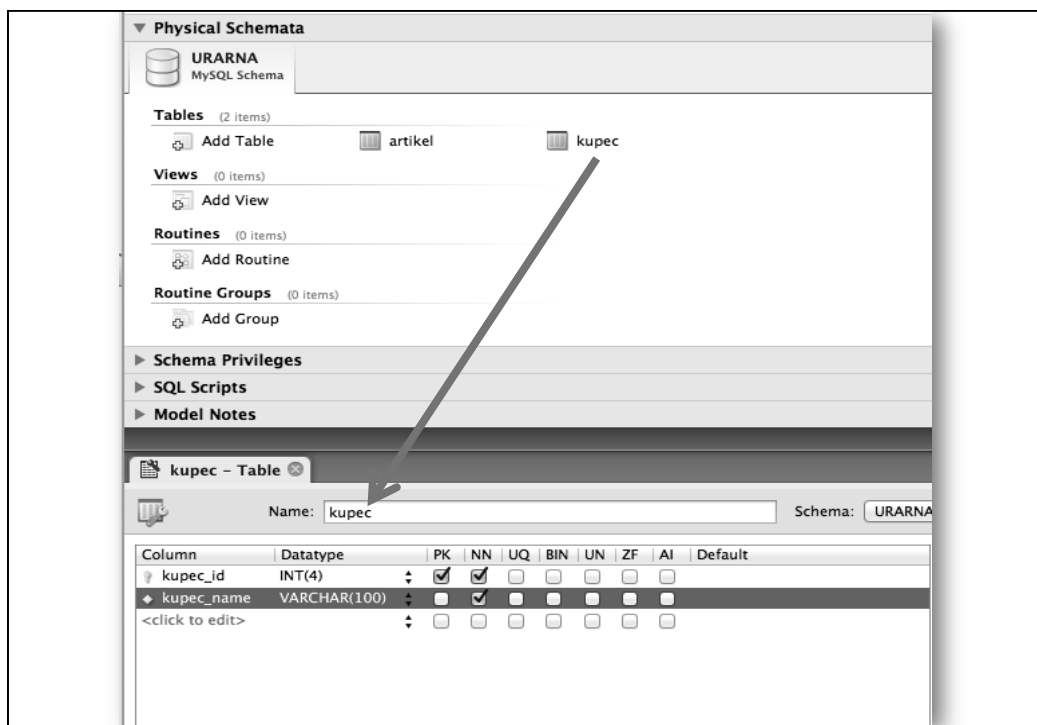
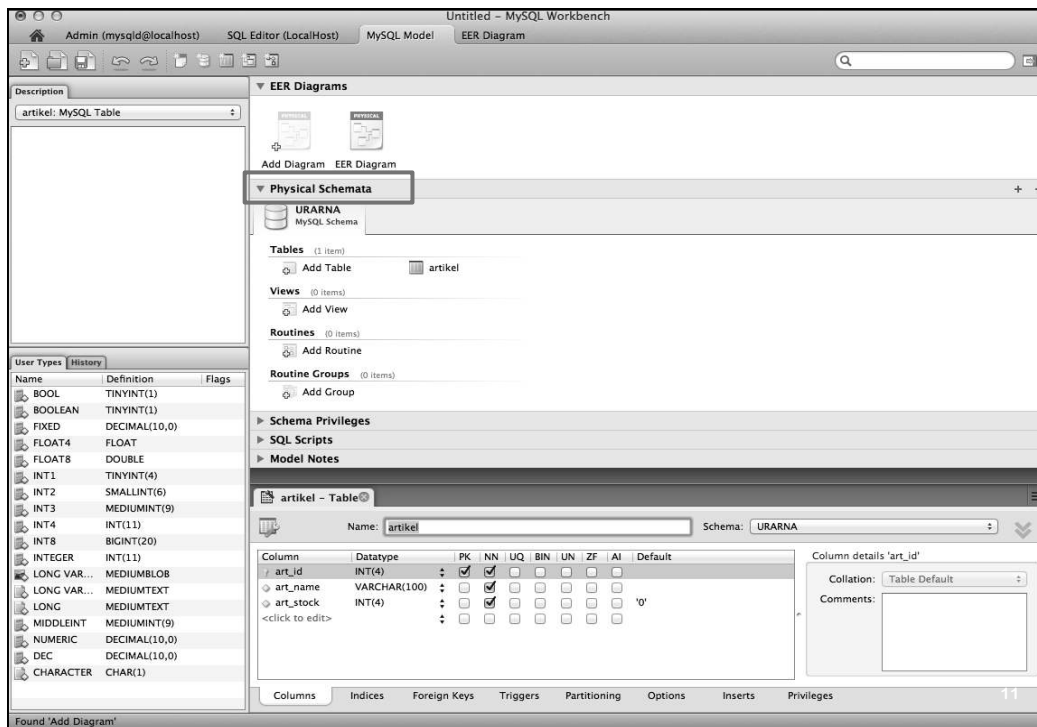
- ARTIKLI IN STORITVE
 - Šifra artikla
 - Naziv artikla
 - Enota mere
 - Zaloga
 - Kritična zaloga
 - Vrsta artikla
 - ...
- ...

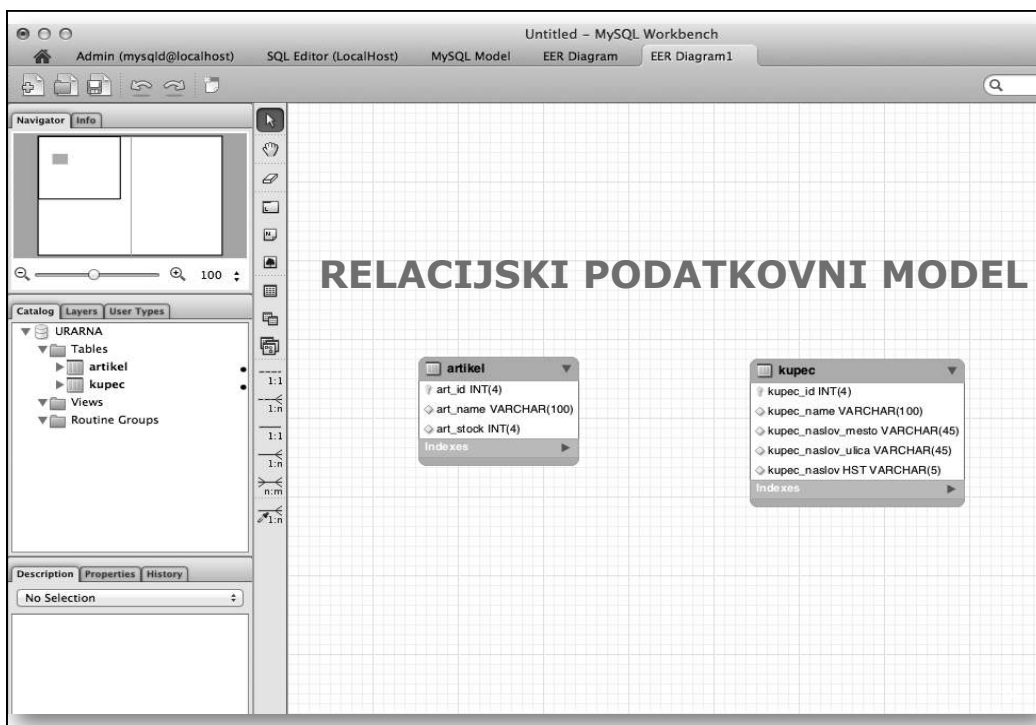
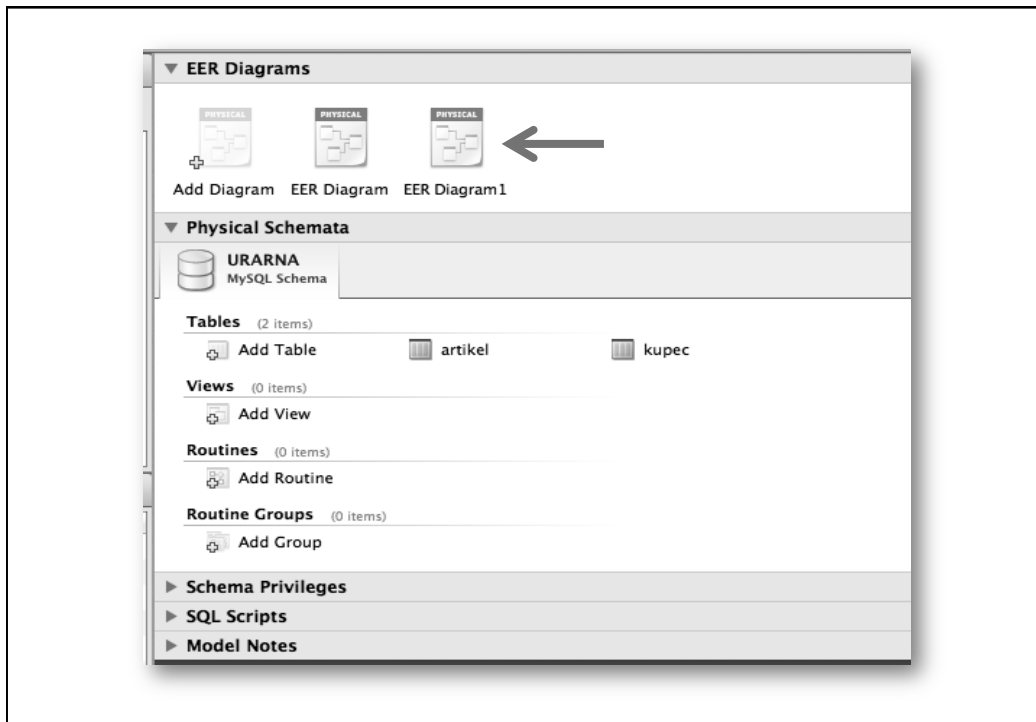
Povezave med tabelami

Pristopi k načrtovanju PB

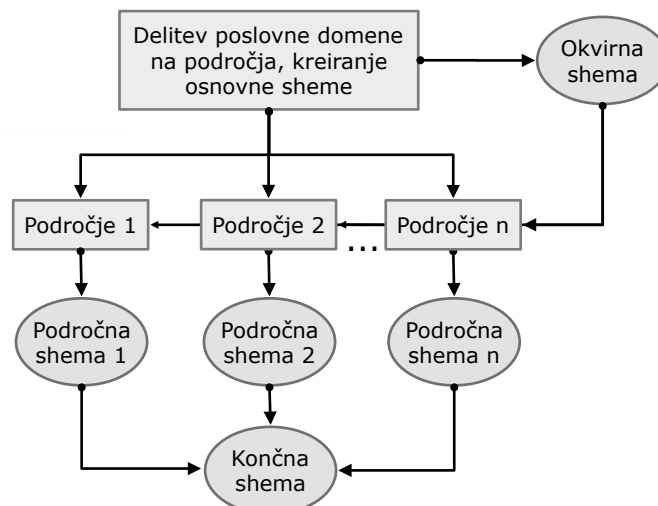
- Dva pristopa k načrtovanju PB:
 - od spodaj navzgor in
 - iz vrha navzdol.
- Pristop od spodaj navzgor:
 - začne z atributi ter jih združuje v skupine.
 - Primeren za enostavne PB (majhno število atributov).
 - Tak pristop predstavlja normalizacija.

Normalizacija = identifikacija potrebnih atributov in njihovih agregacij v normalizirane relacije na osnovi funkcionalnih odvisnosti.

Pristop z vrha navzdol

- Za večje PB primeren pristop z vrha navzdol.
 - Na začetku podatkovni modeli z le nekaj osnovnih entitetnih tipov in razmerij
 - Korakoma razgradnja na pod-entitete, povezave in attribute
 - Tak pristop predstavlja uporaba tehnike Entiteta – Razmerje (E-R).

Za kompleksne domene pristop “po delih”

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

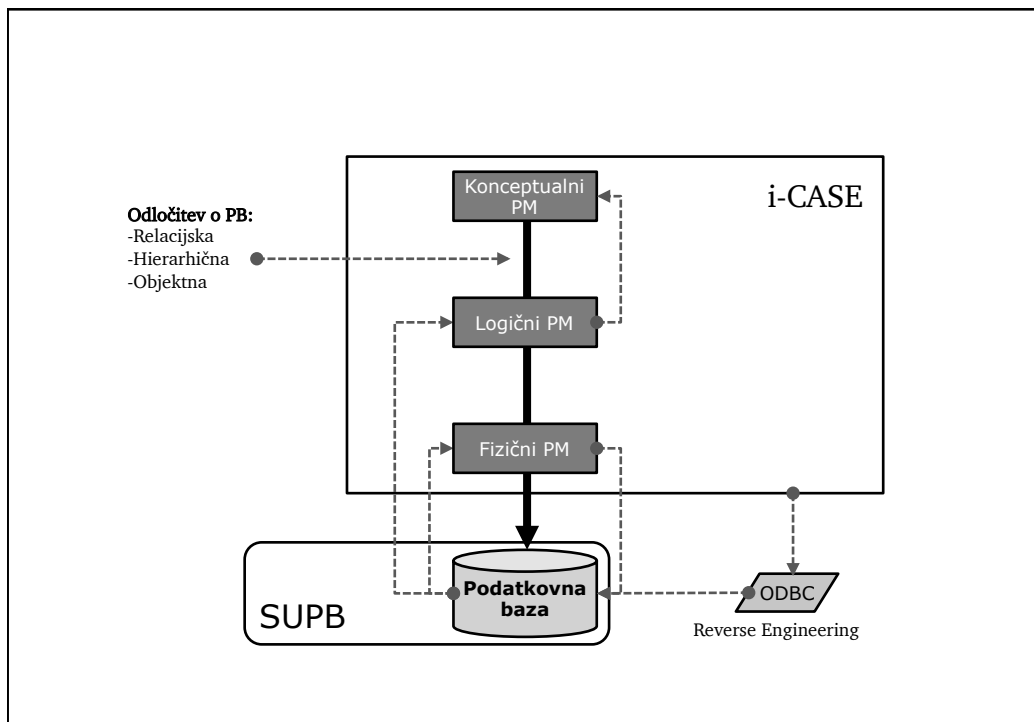
17

Trije nivoji podatkovnega modeliranja

- Konceptualni podatkovni model
 - Semantika obravnavane domene: entitete, pozvezave med entitetami, atributi entitete, poslovna pravila...
 - Neodviseno od SUPB
- Logični podatkovni model
 - Model v jeziku izbranega SUPB,
 - V primeru izbire relacijskega SUPB → relacijski model,
 - Mehanizmi, ki jih ima ciji SUPB: npr. indeksi, sprožilci, pogledi, omejitve...
- Fizični podatkovni model
 - Optimizacija fizične podatkovne sheme (indeksi, pogledi, sočasnost, velikost medpomnilnika...)

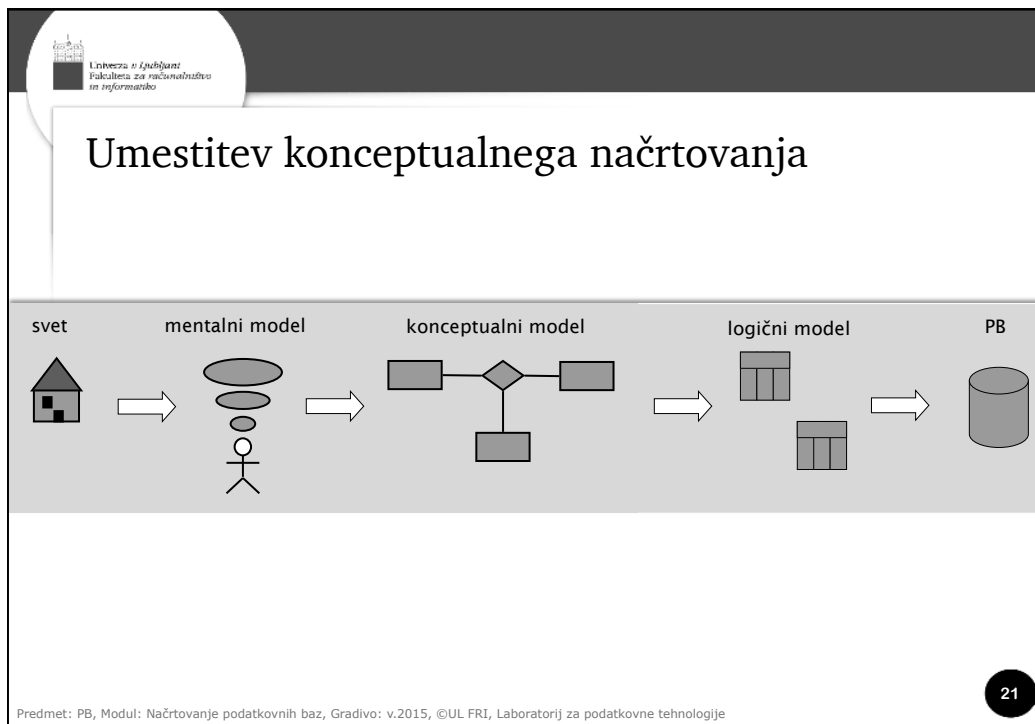
Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

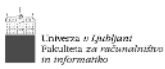
18

Konceptualno načrtovanje

- Formalni način opredelitve podatkovnih potreb obravnavane poslovne domene.
- Rezultat: konceptualni model.
- Cilj: zajem semantike.
- Kritičen korak: napake se prenašajo na naslednje modele.
- Zahteva sodelovanje poznavalcev domene.
- Zajema tudi poslovna pravila.

Tehnika modeliranja

- Z grafično diagramsko tehniko entiteta-razmerje nedvoumno prikažemo entitetne tipe, ki nas zanimajo, povezave med njimi, njihove attribute in identifikatorje.
- Ključni koncepti:
 - Entitetni tip
 - Razmerje
 - Atribut
 - Identifikator

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

22

Diagram entiteta-razmerje

- Veliko različnih notacij

The slide displays six different notations for entity-relationship models, each showing a relationship between 'Person' and 'Location' entities.

- Chen:** A diamond-shaped relationship labeled 'Birthplace' connects 'Person' (N) and 'Location' (1).
- Martin / IE / Crow's Foot:** A line connects 'Person' and 'Location' with labels 'Born in' and 'Birthplace of'. 'Person' has a crow's foot notation (a circle with a vertical line), and 'Location' has a double vertical line.
- IDEF1X:** A dashed line connects 'Person' and 'Location' with a crow's foot notation at the 'Location' end.
- Min-Max / ISO:** A line connects 'Person' and 'Location' with labels '(1,1) Born in' and 'Birthplace of (0,N)'.
- Bachman:** A line connects 'Person' and 'Location' with labels 'Born in' and 'Birthplace of'. 'Person' has a crow's foot notation, and 'Location' has a double vertical line.
- UML:** A line connects 'Person' and 'Location' with labels '<<Relationship>> Born in' and '<<Entity>> Person' to '<<Entity>> Location'. 'Person' has a crow's foot notation, and 'Location' has a double vertical line.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

23

Crow's foot notacija

The diagram illustrates the Crow's foot notation for a relationship between 'Profesor' and 'Predmet' entities.

- Profesor Entity:** Attributes include 'Šifra profesorja' (underlined), 'Ime', 'Priimek', 'Habilitacija', 'Datum zaposlitve', and '...'. It is labeled 'entitetni tip'.
- Predmet Entity:** Attributes include 'Šifra predmeta' (underlined), 'Naziv', 'Število ur na teden', 'Semester', 'Stopnja', and '...'. It is labeled 'entitetni tip'.
- Relationship:** A line connects 'Profesor' and 'Predmet' with a crow's foot notation at the 'Predmet' end. The relationship is labeled 'razmerje'.
- Identifikator:** An arrow points to the 'Šifra predmeta' attribute in the 'Predmet' entity, labeled 'identifikator'.
- Atribut:** An arrow points to the 'Naziv' attribute in the 'Predmet' entity, labeled 'atribut'.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

24

Entitetni tip – entiteta...

- Entitete - posamezni primerki tipov objektov: dogodki, predmeti, osebe, pravila, dejstva...

Podatkovne baze

- Entitete imajo lastnosti. Ne zanimajo nas vse lastnosti (abstrakcija).

Podatkovne baze

Semester=letni
Nosilec=Bajec Marko
Št.vpisanih=209

- Entitete klasificiramo v entitetne tipe (razredi entitet, ki si jih enako predstavljamo).

Semester
Nosilec
Št.vpisanih

PREDMET

Podatkovne baze

Razvoj IS

Semester=letni
Nosilec=Bajec Marko
Št.vpisanih=209

25

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

Entitetni tip – entiteta...

Osebe

Prevozna sredstva

Hiše

Živali

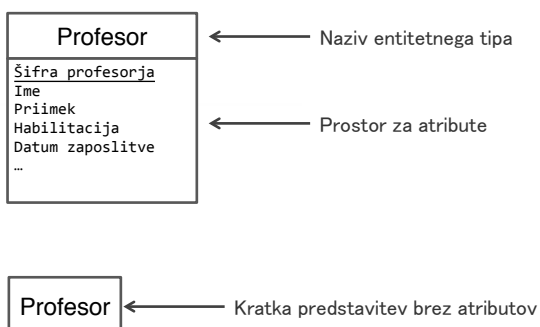
26

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

Entitetni tip – entiteta

- Entitetna množica: množica entitet, ki v nekem trenutku pripada entitetnemu tipu.
- Entitetna množica časovno spremenljiva: entitete nastajajo, se spreminjajo, izginjajo. Lahko tudi prazna.
- Primer: PROFESOR

Predstavitev entitetnega tipa

Atribut

- Atributi so lastnosti, ki nas zanimajo o entitetah nekega tipa.
- Lastnosti je lahko veliko, ne zanimajo nas vse.
- Entitete se razlikujejo v vrednostih lastnosti.

Entitetni tip

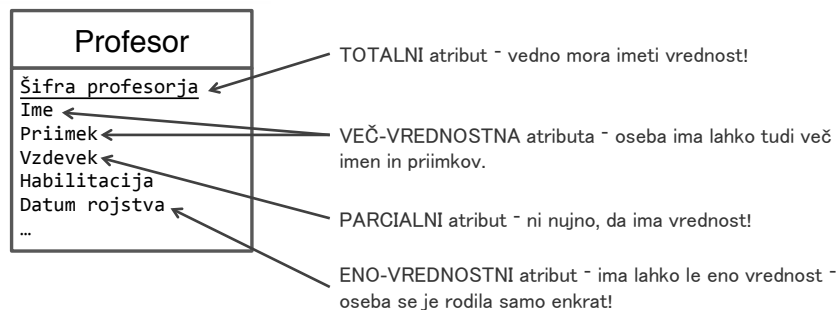
Profesor
<u>Šifra profesorja</u>
Ime
Priimek
Habilitacija
Datum zaposlitve
...

Entitete

Profesor
Miha Repič
Šifra profesorja: 19108
Ime: Rok
Priimek: Rupnik
Habilitacija: Docent
Datum zaposlitve: 29.4.1994
...

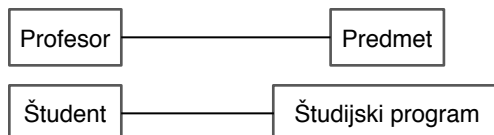
Vrste atributov

- Ločimo totalne, parcialne, eno-vrednostne in več-vrednostne attribute.

Razmerja med entitetami

- Med entitetami/tipi lahko obstajajo različna razmerja, ki izhajajo iz dejanskih povezav med njimi.
- Primer:
 - PROFESOR *je nosilec* PREDMETA
 - ŠTUDENT *je vpisan na* ŠTUDIJSKI PROGRAM
- Razmerje med dvema entitetama/tipoma prikažemo s črto.

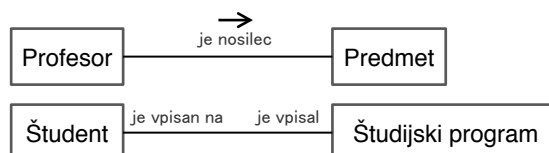

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

31

Pomen razmerja

- Vsaka entiteta/tip ima v razmerju z drugo entiteto/tipom svojo vlogo oziroma pomen.
- Primer:
 - PROFESOR *je nosilec* PREDMETA
 - PREDMET *izvaja* PROFESOR
 - ŠTUDENT *je vpisan na* ŠTUDIJSKI PROGRAM
 - ŠTUDIJSKI PROGRAM *je vpisal* ŠTUDENT

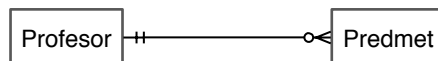
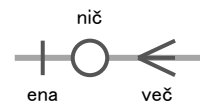

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

32

Števnost razmerja

- Števnost razmerja pove, koliko entitet iz ene strani razmerja je lahko povezanih z eno entiteto na drugi strani razmerja.
- Primer:
 - PROFESOR je nosilec *nič enega ali več* PREDMETOV
 - PREDMET izvaja *natanko eden* PROFESOR
- Števnost označujemo s posebno notacijo:
- Na vsaki strani razmerja označimo minimalno in maksimalno števnost!

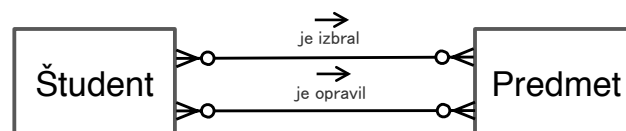

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

33

Število razmerij

- Med opazovanim parom entitet/tipov je lahko več razmerij.
- Primer:
 - ŠTUDENT je izbral nič ali več PREDMETOV
 - ŠTUDENT je opravil nič ali več PREDMETOV

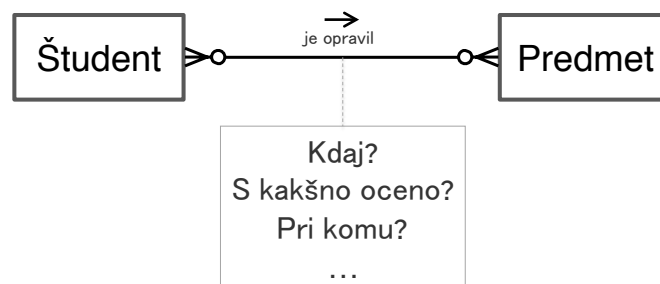

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

34

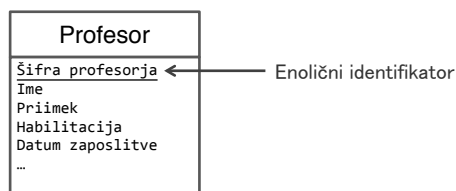
Dodatne lastnosti razmerja

- Razmerje ima lahko svoje lastnosti...

Enolični identifikator entitete

- Z entitetno množico označujemo entitete, ki v nekem trenutku pripadajo entitetnemu tipu.
- Enolični identifikator entitete je podmnožica atributov entitete in razmerij do drugih entitet, ki enolično razlikujejo posamezno instanco entitete znotraj entitetne množice.
- Imamo lahko več enoličnih identifikatorjev; enega izberemo - podlaga za ključ v relacijskem modelu!

Močni entitetni tip

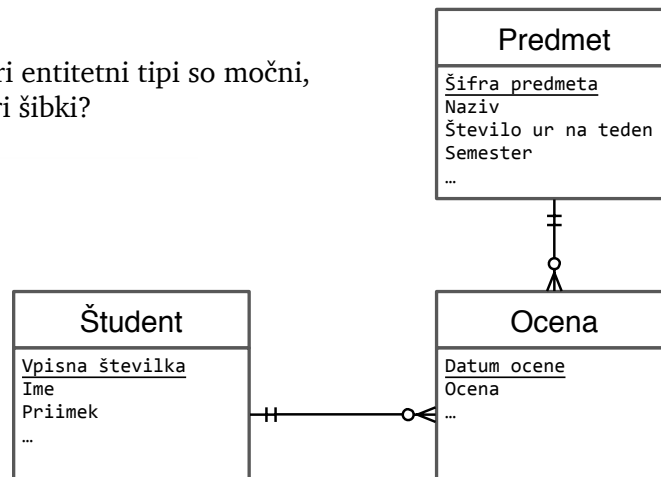
- Kadar je vsako entiteto entitetnega tipa moč enolično identificirati z njenimi atributi, govorimo o močnem entitetnem tipu.
- $\{a_1, \dots, a_k\}$ je enolični identifikator entitete A , če ustreza naslednjim pogojem:
 - a. a_1, \dots, a_k so vsi totalni enovrednostni atributi, kar zagotavlja, da imajo vsi identifikacijski atributi definirano natanko eno vrednost (eno dimenzijo)
 - b. $T: V_1 \times \dots \times V_k \rightarrow ET$ je totalna ali parcialna enovrednostna funkcija, kar zagotavlja, da se vsak element kartezijskega produkta vrednostnih množic V_i , ki so območja identifikacijskih atributov, preslika v največ eno entiteto tipa A
 - c. Je minimalna podmnožica: ne obstaja prava podmnožica, za katero bi tudi veljal pogoj b)

Šibki entitetni tip

- Kadar enolični identifikator entitetnega tipa ni sestavljen le iz lastnih atributov, temveč tudi iz razmerij oz. drugih entitet v razmerju oz. njenih identifikatorjev, govorimo o šibkem entitetnem tipu.
- $\{a_1, \dots, a_k\} \cup IT_1 \cup \dots \cup IT_n$ je enolični identifikator entitete A , če ustreza naslednjim pogojem:
 - a. a_1, \dots, a_k so vsi totalni enovrednostni atributi, I pa identifikatorji entitetnih tipov
 - b. $T: V_1 \times \dots \times V_k \times ET_1 \times \dots \times ET_n \rightarrow ET$ je totalna ali parcialna enovrednostna funkcija;
 - c. Je minimalna podmnožica, ne obstaja prava podmnožica, za katero bi tudi veljal pogoj b).

Vaja

- Kateri entitetni tipi so močni, kateri šibki?

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

39

Razširjena ER notacija

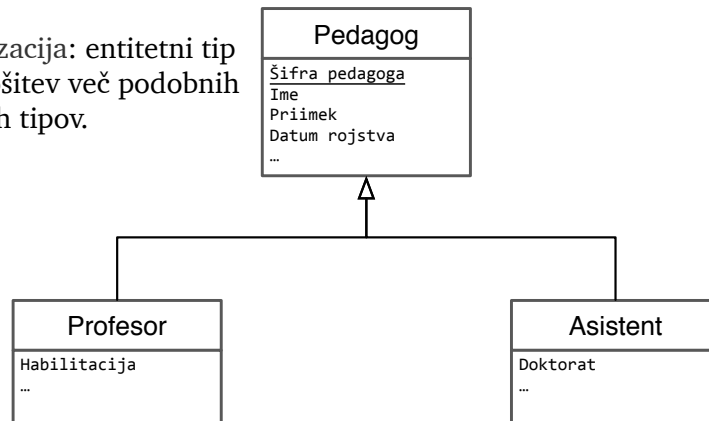
- Razširjena ER notacija pozna dodatne vrste povezav:
 - Generalizacija
 - Specializacija
 - Agregacija
 - Kompozicija

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

40

Generalizacija in specializacija

- Specializacija: entitetni tip je posebna vrsta drugega entitetnega tipa.
- Generalizacija: entitetni tip je posplošitev več podobnih entitetnih tipov.

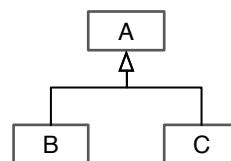

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

41

Specifike generalizacije in specializacije

- Imamo entitetni tip A s podtipoma B in C.

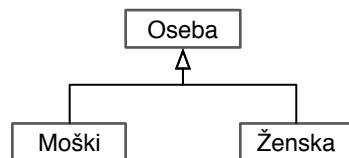

- Možne so naslednje povezave:
 - B in C pokrivata A totalno in ekskluzivno, če velja: $EB \cup EC = EA$ in $EB \cap EC = \{\}$
 - B in C pokrivata A totalno in prekrivno, če velja: $EB \cup EC = EA$ in $EB \cap EC \neq \{\}$
 - B in C pokrivata A delno in ekskluzivno, če velja: $EB \cup EC \subset EA$ in $EB \cap EC = \{\}$
 - B in C pokrivata A delno in prekrivno, če velja: $EB \cup EC \subset EA$ in $EB \cap EC \neq \{\}$

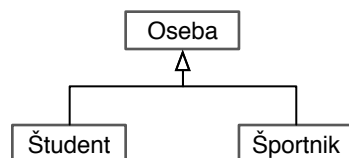
Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

42

Primer specializacije in generalizacije

Totalno in ekskluzivno razmerje

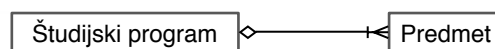
Delno in prekrivno razmerje

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

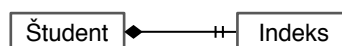
43

Agregacija in kompozicija

- Agregacija predstavlja razmerje, v katerem en entitetni tip predstavlja neko celoto, drugi pa njen del.

- Kadar je povezava med entitetnima tipoma tako močna, da entitetni tip, ki predstavlja del, ne more obstajati brez entitetnega tipa, ki predstavlja celoto, govorimo o kompoziciji.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

44

Metoda konceptualnega načrtovanja

- Možni koraki konceptualnega načrtovanja:
 - K1.1: Identificiraj entitetne tipe
 - K1.2: Identificiraj povezave
 - K1.3: Identificiraj in z entitetnimi tipi poveži attribute
 - K1.4: Atributom določi domene
 - K1.5: Določi kandidate za ključ; izmed kandidatov izberi primarni ključ
 - K1.6: Po potrebi uporabi elemente razširjenega diagrama entiteta – razmerje
 - K1.7: Preveri, če v modelu obstajajo odvečni elementi
 - K1.8: Preveri, če model “zdrži” transkacije
 - K1.9: Preveri model z uporabnikom

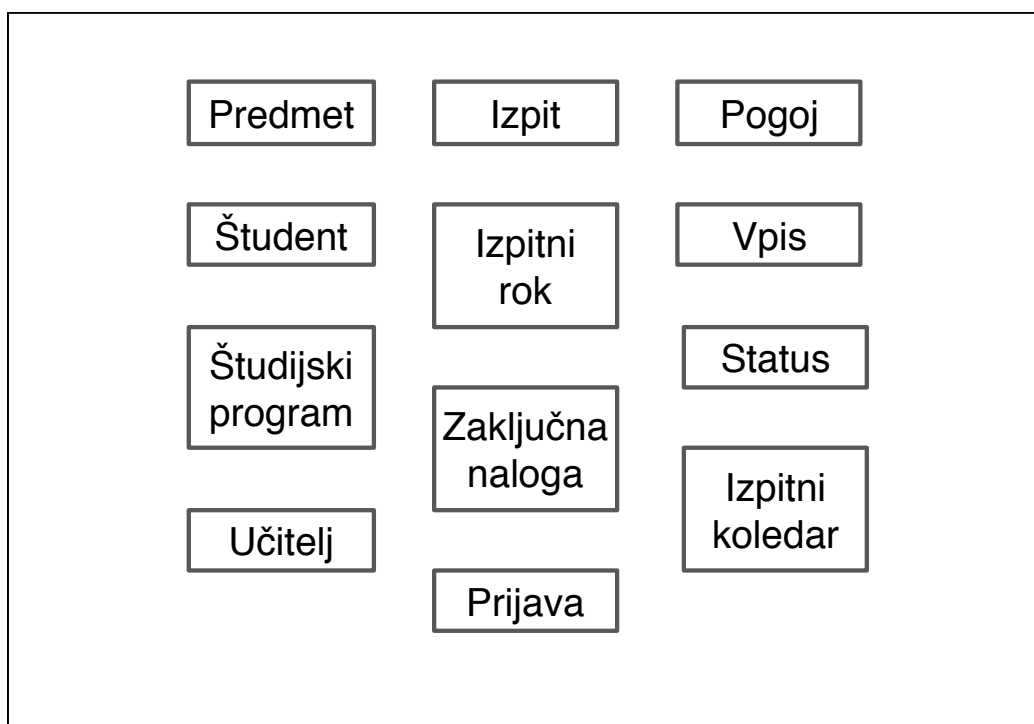
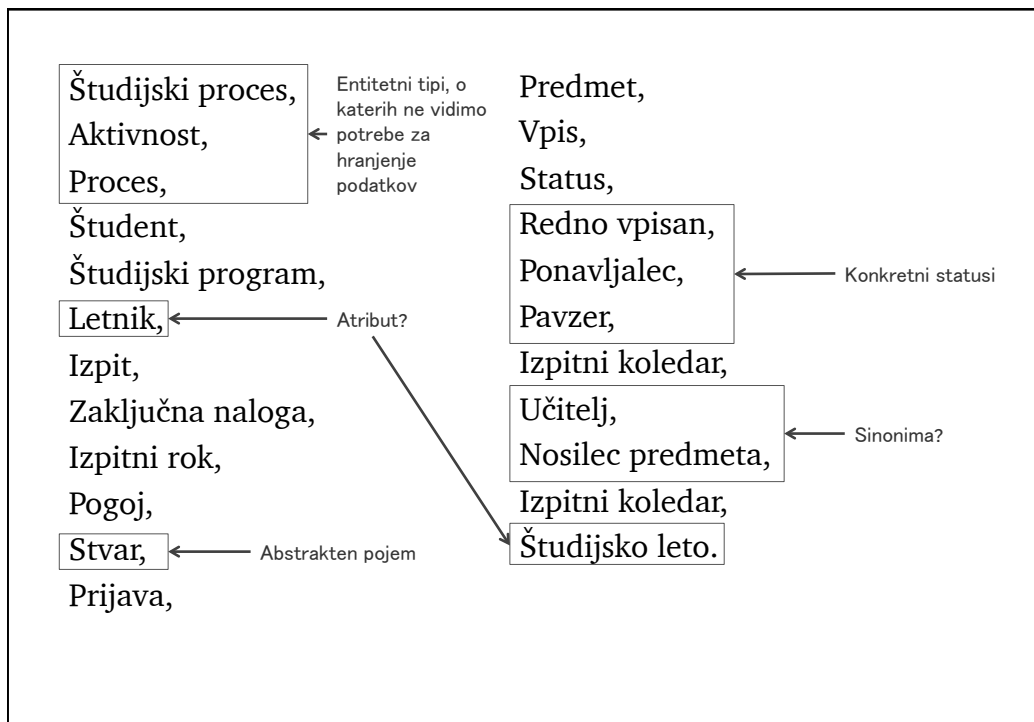
K1.1 – Identificiraj entitetne tipe...

- Na voljo različne tehnike
- Ena izmed tehnik je pregled uporabniških zahtev:
 - Pregledamo vse omenjene samostalnike in fraze (npr. *profesor*, *predmet*, *izpit*, *rok*, *datum izpita*,...)
 - Pozorni smo na pomembne objekte (npr. *ljudje*, *lokacije*...)
 - Skušamo ločiti objekte (npr. *profesor*, *izpit*,...) od lastnosti objektov (*ime*, *vpisna številka*,...)
 - Lastnosti objektov združujemo v entitetne tipe

K1.1 – Identificiraj entitetne tipe...

- Težave:
 - Entitete niso vedno jasno predstavljene v dokumentaciji
 - Uporaba primerov, analogij, sinonimov, homonimov
 - Uporaba konkretnih imen oseb
 - Ni vedno jasno, kaj je entitetni tip, kaj povezava in kaj atribut (npr. *izpit*)
- Načrtovanje je subjektivne narave – možnih je več (pravilnih) rešitev.
- Načrt odvisen od uporabnikove presoje in izkušenj

Študijski proces zajema vse aktivnosti in procese, ki se nanašajo na vpis študenta na nek študijski program, vpis v višji letnik, opravljanje izpitov, opravljanje zaključnih nalog itn. Polaganje izpita za nek predmet zgleda tako, da se študent najprej prijavi na izpitni rok za ta predmet, kar je možno le, če izpolnjuje vse pogoje. Pogoji za prijavo na izpit so odvisni od mnogih stvari. Od tega, kakšen status ima študent (redno vpisan, ponavljalet, pavzer...), v kateri letnik in kateri študijski program je vpisan, kolikokrat je že opravljal ta predmet, katere predmete je že opravil itn. Večina izpitnih rokov je razpisanih z izpitnim koledarjem (ta je znan za celo študijsko leto v naprej), posamezen učitelj, nosilec predmeta...

K1.1 – Identificiraj entitetne tipe

- Entitetne tipe je potrebno dokumentirati
- Primer dokumentacije:

Naziv entitetnega tipa	Opis	Sinonim	Število entitet
Profesor	Predstavlja pedagoškega delavca, ki je nosilec enega ali več predmetov	Pedagoški delavec	Vsaka katedra ima enega ali več profesorjev
Izpitni rok	Predstavlja datum, na katerega je za nek predmet in določeno ciljno skupino (letnik, smer,...) razpisan izpitni rok.	Rok, pisni izpit, kolokvij	Na leto se razpiše okrog 300 pisnih izpitov. Vsak predmet mora imeti vsaj tri roke letno
...			

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

51

K1.2 – Identificiraj povezave...

- Ko identificiramo entitetne tipe, skušamo opredeliti vse povezave med njimi.
- Uporabimo lahko podoben postopek kot v K1 (pregled uporabniških zahtev):
 - Iščemo glagole (npr. profesor *razpiše* rok, študent *polaga* izpit, študent *izbere* mentorja, študent *se vpiše* v letnik,...)
 - Zanimajo nas samo tiste povezave, ki so res potrebne (očitne povezave ali povezave, ki nas ne zanimajo z vidika hranjenja podatkov, so odveč)

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

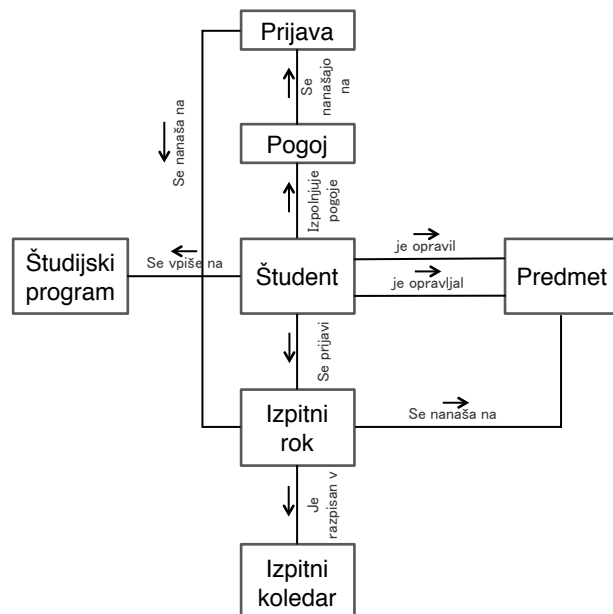
52

K1.2 – Identificiraj povezave...

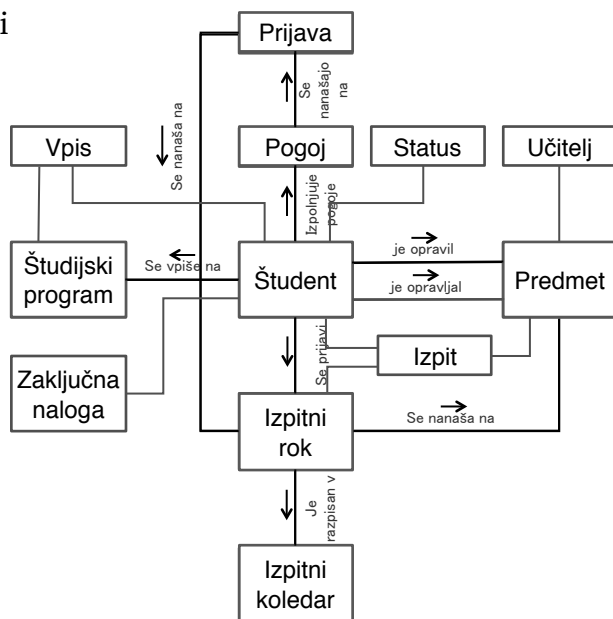
- Postopek identifikacije povezav (nadaljevanje)
 - Pozorni smo na povezave, ki niso binarne - povezujejo več kot dve entiteti ali so rekurzivne.
 - Npr. *študent opravi izpit za nek predmet pri nekem profesorju.*
 - *Ali, pedagoški delavec ima asistenta, ki je tudi pedagoški delavec.*
- Preverimo, če smo zajeli vse povezave (načeloma lahko preverimo za vsak par entitetnih tipov, če med njima obstaja povezava) – postopek je lahko zelo potraten, zato ga ne izvajamo vedno (preverjanje modela je stvar K8).

Študijski proces zajema vse aktivnosti in procese, ki se nanašajo na vpis študenta na nek študijski program, vpis v višji letnik, opravljanje izpitov, opravljanje zaključnih nalog itn. Polaganje izpita za nek predmet zgleda tako, da se študent najprej prijavi na izpitni rok za ta predmet, kar je možno le, če izpolnjuje vse pogoje. Pogoji za prijavo na izpit so odvisni od mnogih stvari. Od tega, kakšen status ima študent (redno vpisan, ponavljalet, pavzer...), v kateri letnik in kateri študijski program je vpisan, kolikokrat je že opravljal ta predmet, katere predmete je že opravil itn. Večina izpitnih rokov je razpisanih z izpitnim koledarjem (ta je znan za celo študijsko leto v naprej), posamezen učitelj, nosilec predmeta...

Študent *se vpiše na* študijski program
 Študent *se prijavi na* izpitni rok za predmet
 Študent *izpolnjuje* pogoje za prijavo
 Študent *je opravljal* predmet
 Študent *je opravil* predmet
 Izkpitni rok *je razpisan* z izpitnim koledarjem
 ...

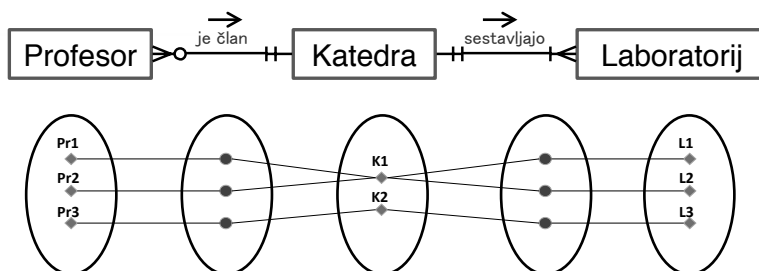

Kakšne so števnosti povezav?

K1.2 – Identificiraj povezave...

- Pri identifikaciji povezav in njihove števnosti moramo biti pozorni na dvoumne in nepopolne povezave.

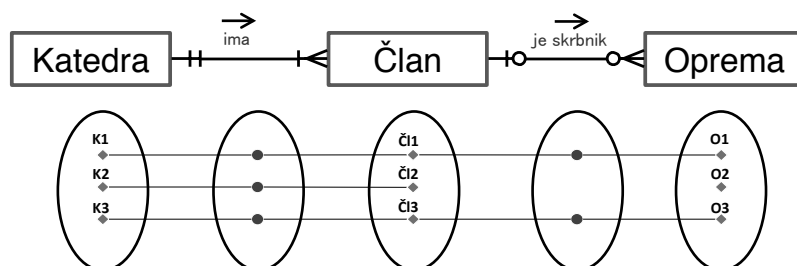

V katerem laboratoriju dela profesor Pr1?

K1.2 – Identificiraj povezave...

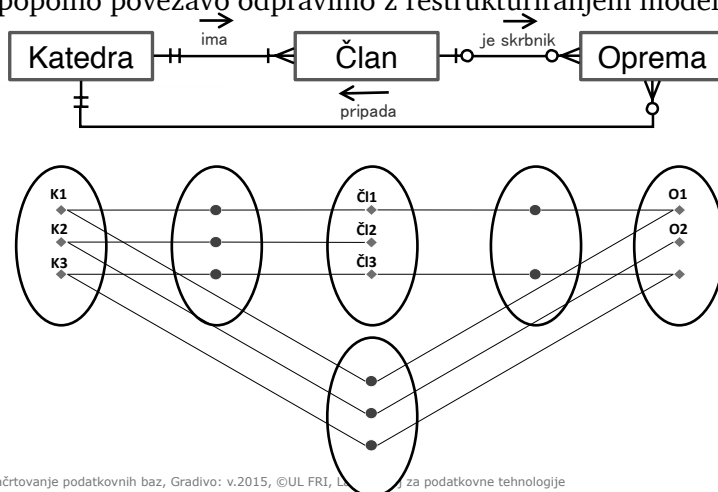
- Primer nepopolne povezave.

Kateri katedri pripada oprema o2?

K1.2 – Identificiraj povezave...

- Nepopolno povezavo odpravimo z restrukturiranjem modela

K1.2 – Identificiraj povezave

- Tudi povezave je potrebno dokumentirati!

Entitetni tip	Števnost	Povezava	Števnost	Entitetni tip
Član	1..* 1..1	Pripada Je predstojnik	1..1 0..1	Katedra
Laboratorij	1..*	Sodi v	1..1	Katedra
...				

K1.3 – Identificiraj attribute...

- Skušamo identificirati lastnosti entitet ter povezav
- Uporabimo lahko tehniko proučevanja uporabniških zahtev
 - iščemo samostalnike, ki predstavljajo lastnosti, opisne vrednosti ali identifikatorje objektov
- Korak določanja atributov entitetnih tipov je relativno enostaven

K1.3 – Identificiraj attribute...

- Nekaj primerov, kjer je potrebna pazljivost

Sestavljeni atributi

... za vsakega študenta hranimo podatek o stalnem prebivališču, če ima začasnega pa tudi o začasnem prebivališču.
...

Več-vrednostni atributi

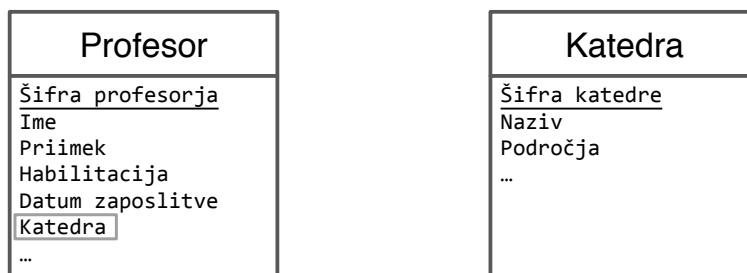
... o študentih in zaposlenih hranimo tudi kontaktne podatke, kot so elektronska pošta, telefonska številka ipd. ...

Izpeljani atributi

... eden od pomembnih kriterijev pri preverjanju pogojev za prijavo na izpit je število dosedanjih polaganj izpita in sicer vseh ter v tekočem študijskem letu...

K1.3 – Identificiraj attribute...

- Dodatna priporočila:
 - Če identificiramo atributi, ki navidez pripadajo več entitetam, preverimo:
 - Ali je možno združiti entitete (npr. *asistent* in *profesor* združimo v *pedagoški delavec*);
 - Če imajo entitete več skupnih vendar tudi svoje attribute, razmislimo o uporabi generalizacije (npr. poleg entitetnega tipa *asistent* in *profesor* uvedemo še entitetni tip *pedagoški delavec*, ki prevzame vse skupne attribute.)
 - Če identificiramo atribut, ki odraža povezavo (npr. atribut *katedra* v entitetnem tipu *Profesor* predstavlja povezavo z entiteto *katedra*):
 - Če povezava obstaja, potem je atribut odveč
 - Če povezava ne obstaja, jo je potrebno dodati ter atribut zbrisati

Pazi: atribut je atomaren, hrani lahko le eno vrednost!!

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

K1.3 – Identificiraj attribute

- Attribute je potrebno dokumentirati:
 - Naziv atributa, opis, podatkovni tip, dolžina, sinonimi, ali je atribut sestavljen (iz katerih atributov je sestavljen?), ali je atribut izpeljan (iz katerih atributov je izpeljan?),...

Entitetni tip	Atributi	Opis	Podatkovni tip	Dolžina	...
Študent	VpisSt Ime Priimek ...	Vpisna številka študenta Ime študenta Priimek študenta	Number Character Character	8 20 20	...
...					...

K1.4 – Atributom določi domene...

- Domena je množica vrednosti, ki jih lahko zavzamejo atributi, vključeni v to domeno.
- Domeni lahko določimo:
 - Seznam dovoljenih vrednosti
 - Minimalno in maksimalno vrednost
 - Podatkovni tip in dolžino
 - Dovoljene operacije nad atributom (še v raziskavi)
- Primeri domen:
 - Barva → {bela, rumena, oranžna, rdeča}
 - Opis elementa → character 50
 - Starost → [0..120]
 - EMSO → number 13

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

67

K1.4 – Atributom določi domene

- Tudi domene dokumentiramo
- Zapišemo naziv domene ter lastnosti oz. pravila, ki jih domena določa.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

68

K1.5 - Določi kandidate za ključe...

- Za vsak entitetni tip določimo kandidate za ključ ter izberemo enega za primarni ključ.
- Kandidati za ključ so minimalne podmnožice atributov, ki enolično identificirajo vsako entiteto.
- Če je kandidatov več, izberemo enega, ki je primeren za primarni ključ.

Študent
Vpisna številka
EMŠO
Davčna številka
Ime
Priimek
Datum rojstva
...

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

69

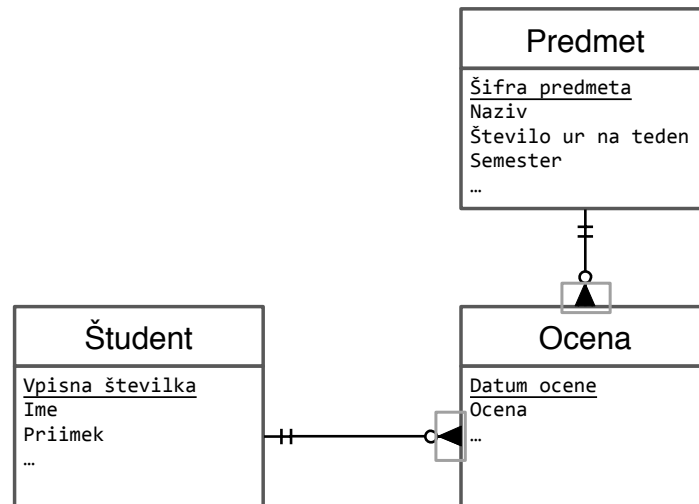
K1.5 - Določi kandidate za ključe...

- Nekaj priporočil za izbiro ključa, če je več kandidatov:
 - Kandidat z najmanj atributi;
 - Kandidat, za katerega je najmanj verjetno, da se bodo njegove vrednosti spreminjale;
 - Kandidat z najmanjšo dolžino znakov (za alfanumerične kandidate);
 - Kandidat z najmanjšo maksimalno vrednostjo (za numerične kandidate);
 - Kandidat, ki ga je najlažje uporabiti s stališča uporabnika;
 - Imena navadno niso dober kandidat za ključ;
 - Pazi: šibkim entitetnim tipom v okviru konceptualnega načrtovanja ne moremo določiti ključa.
- Tudi primarne in alternativne ključne je potrebno dokumentirati.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

70

Označitev šibkega entitetnega tipa v konceptualnem modelu

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

K1.6 – uporabi elemente EER diagrama

- Kdaj uporabiti elemente razširjenega ER diagrama?
 - Elementi razširjenega diagrama povečajo semantiko modela vendar lahko negativno vplivajo na "berljivost" modela
 - Berljivost, enostavnost modela naj bo vodilo pri odločanju o uporabi naprednih modelirnih elementov (predvsem agregacija in kompozicija)

K1.7 - Preveri obstoj odvečnih elementov

- Preverimo, če v modelu obstajajo redundantni elementi:
 - Pregledamo povezava 1 – 1
 - Odstranimo odvečne povezave

K1.7 - Preveri obstoj odvečnih elem....

- Povezave 1 – 1
 - Pri identifikaciji entitetnih tipov smo morda zajeli več tipov, ki predstavljajo iste objekte (npr. Profesor, Pedagoški delavec, Asistent)
 - Če taki tipi obstajajo, jih je potrebno združiti
 - Če so primarni ključi različni, izberemo enega

Profesor
<u>Šifra profesorja</u>
Ime
Priimek
Vzdevek
Habilitacija
Datum rojstva
...

Asistent
<u>Šifra asistenta</u>
Ime
Priimek
Habilitacija
Datum rojstva
...

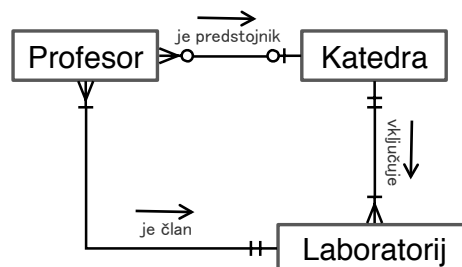
Delavec
<u>Šifra delavca</u>
Ime
Priimek
Vzdevek
Habilitacija
Datum rojstva
...

K1.7 - Preveri obstoj odvečnih elem....

- Odstrani odvečne povezave
 - Povezava je odvečna, če je možno priti do iste informacije prek drugih povezav!
 - Izdelati želimo minimalen podatkovni model → odvečne povezave zato odstranimo.
 - Zgolj pregledovanje poti med entitetnimi tipi ne zadošča (povezave imajo lahko različen pomen)

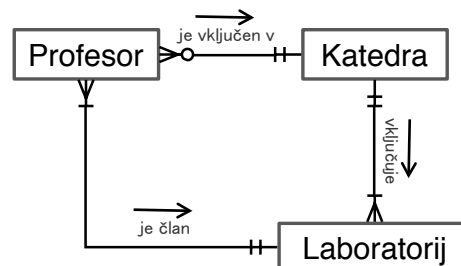
K1.7 - Preveri obstoj odvečnih elem....

- Ali je kakšna povezava odveč?

K1.7 - Preveri obstoj odvečnih elem....

- Ali je kakšna povezava odveč?

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

77

K1.8 - Preveri če model zdrži transakcije...

- Preveriti moramo če model, ki smo ga dobili s koraki od K1 do K7, podpira vse zahtevane transakcije.
- Če neke transakcije ne uspemo izvesti, je model pomanjkljiv (manjka bodisi entitetni tip, povezava ali atribut)
- Preverjanje opisa transakcij
 - Vsako transakcijo opišemo;
 - Preverimo, če model zajema vse entitetne tipe, povezave in attribute, ki jih transakcija potrebuje.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

78

K1.8 - Preveri če model zdrži transakcije...

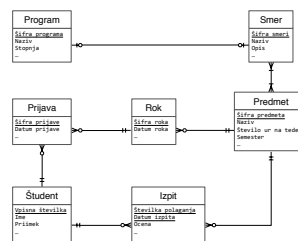
- Primer opisa transakcijskih zahtev
 - Vnos podatkov:
 - Vnesi podatke o študentih (npr. 24010637, Monika Jemec,...)
 - Vnesi podatke o predmetih (npr. 70029, Razvoj IS, Letni,...)
 - ...
 - Urejanje in brisanje podatkov:
 - Uredi/briši podatke o študentu
 - Uredi/briši podatke o predmetih
 - ...
 - Poizvedbe
 - Izpiši vse študente, ki so se vpisali v določen letnik, določene smeri, določenega programa
 - Izpiši vse predmete, ki jih je opravil določen študent
 - ...

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

79

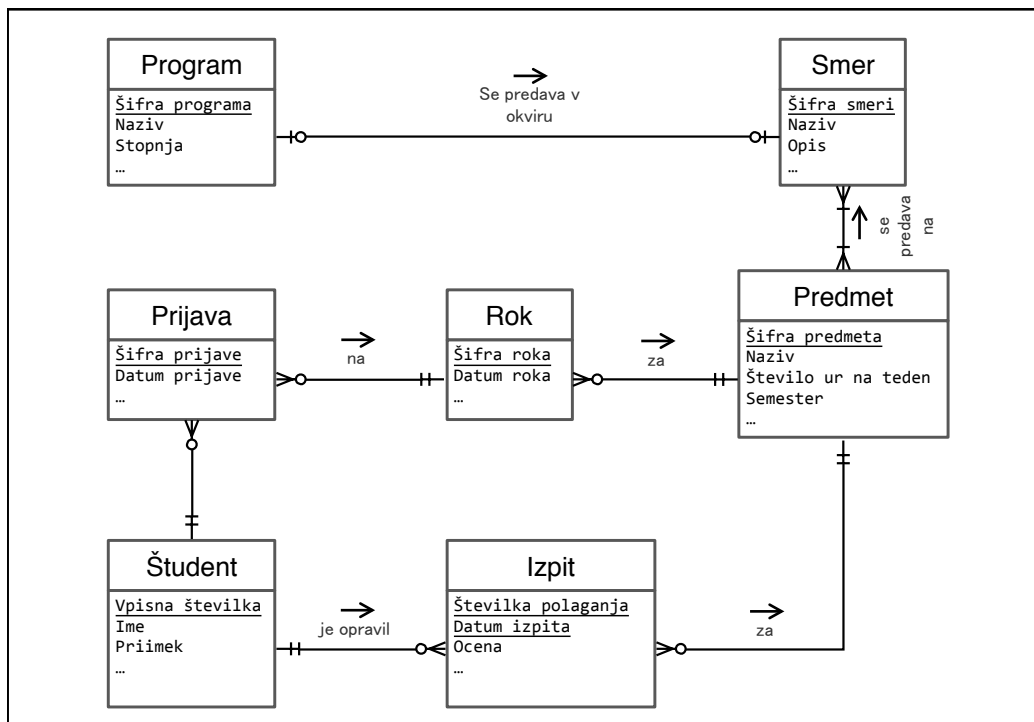
K1.8 - Preveri, če model zdrži transakcije

- Preveri naslednji dve transakciji:
 - T1: Izpiši vse predmete, ki jih je opravil določen študent
 - T2: Izpiši vse študente, ki so se vpisali v določen letnik, določene smeri, določenega programa

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

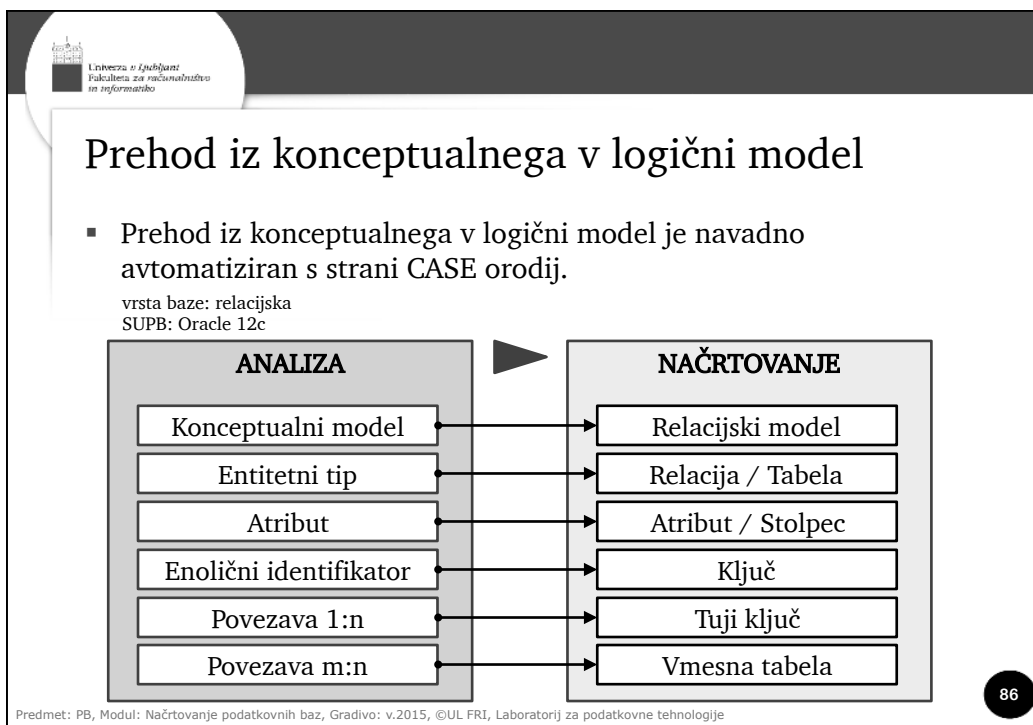
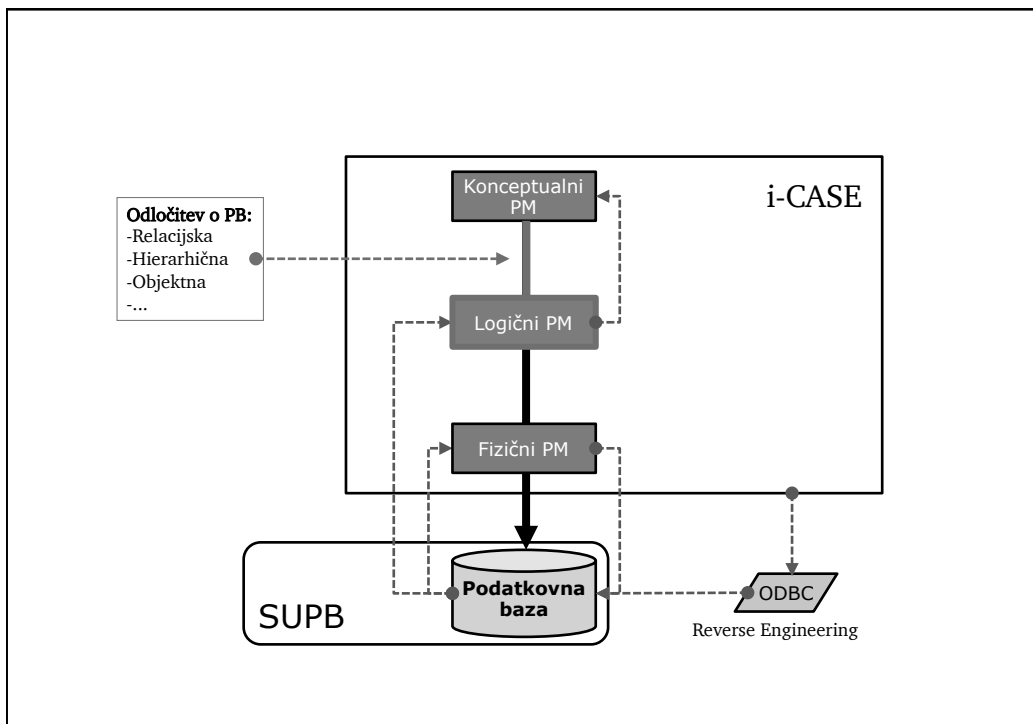
80

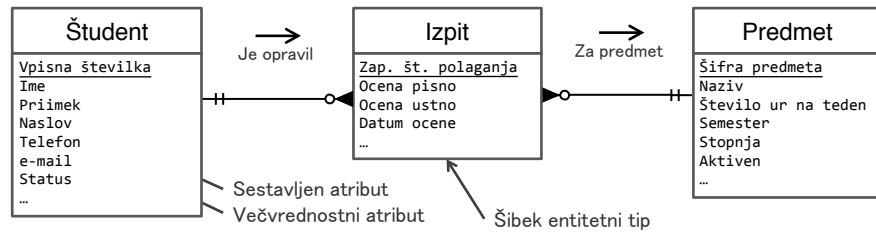
Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

K1.9 – Preveri model z uporabnikom

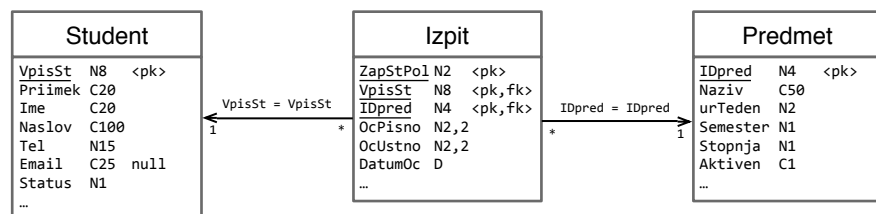
- Na koncu model preverimo z uporabnikom
- Anomalije, pomanjkljivosti, napake,... lahko vodijo v ponovitev korakov od K1 do K9.
- V mnogih podjetjih mora uporabnik podpisati podatkovni model

Konceptualni model

Logični model

Univerza na Ljubljani
Fakulteta za humanistične
in informatične študije

Logični načrtovanje

- Po pretvorbi poskrbimo še za:
 - Ustreznost imen
 - Pretvorbo sestavljenih, več-vrednostnih in izpeljanih atributov
 - Indekse po poljih, ki niso primarni ali tuji ključ
 - Določitev pogledov
 - Ustreznost ključev
 - Referencialno integriteto
 - Sprožilce in shranjene procedure
 - ...

Student

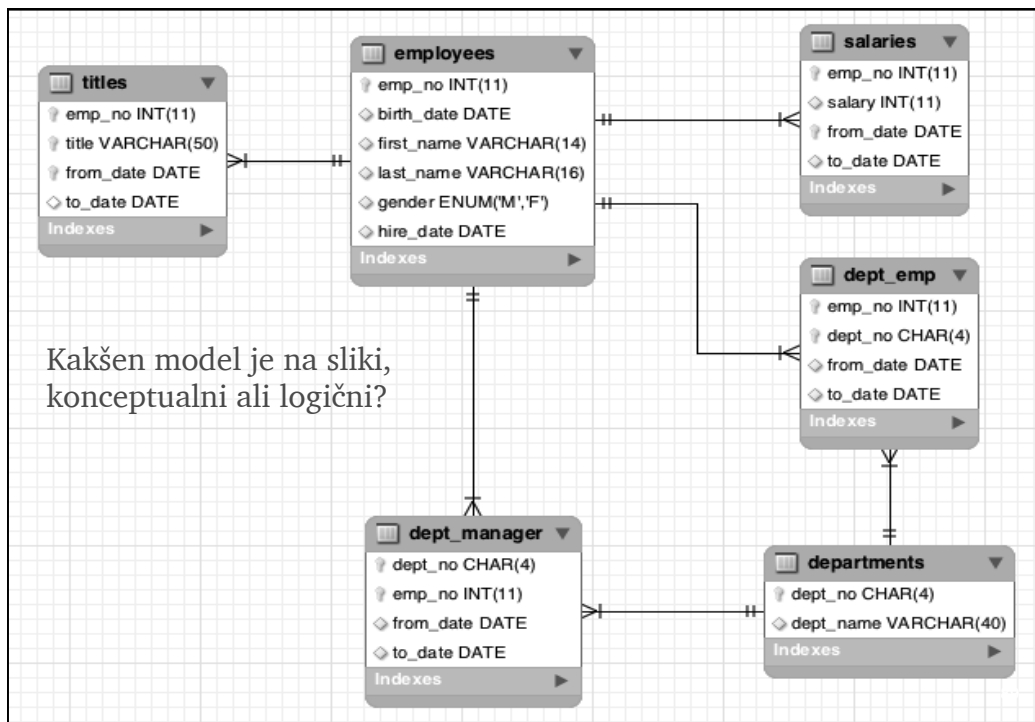
VpisSt N8 <pk>
Priimek C20
Ime C20
Naslov C100
Tel N15
Email C25 null
Status N1
...

Student

VpisSt N8 <pk>
Priimek C20
Ime C20
Ulica C25
Posta N4
Drzava C20
GSM N15
Tel N15
Email C25 null
Status N1
...

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

88

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo
in informatiko

Ponovitev

Funkcionalne odvisnosti...

- Predpostavimo, da obstaja relacijska shema R z množico atributov, katere podmnožici sta X in Y .
- V relacijski shemi R velja $X \rightarrow Y$ (X funkcionalno določa Y oziroma Y je funkcionalno odvisen od X), če v nobeni relaciji, ki pripada shemi R , ne obstajata dve n -terici, ki bi se ujemali v vrednostih atributov X in se ne bi ujemali v vrednostih atributov Y .

Ponovitev

Funkcionalne odvisnosti

- Množico funkcionalnih odvisnosti, ki veljajo med atributi funkcionalne sheme R in v vseh njenih relacijah, označimo s F

$$X \rightarrow Y \in F \Leftrightarrow \forall r (Sh(r) = R \Rightarrow \forall t, \forall u (t \in r \text{ in } u \in r \text{ in } t.X = u.X \Rightarrow t.Y = u.Y))$$

- kjer
 - $t.X$, $u.X$, $t.Y$ in $u.Y$ označujejo vrednosti atributov X oziroma Y v n -tericah t oziroma u .

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

91

Ponovitev

Primeri funkcionalnih odvisnosti

- Imamo relacijo s shemo
`Izpit(VpŠt, Priimek, Ime, ŠifraPredmeta, Datum izpita, OcenaPisno, OcenaUstno)`
- z naslednjim pomenom:
 Študent z vpisno številko $VpŠt$ ter priimkom $Priimek$ in imenom Ime je na $DatumIzpita$ opravljal izpit iz predmeta s šifro $ŠifraPredmeta$. Dobil je oceno $OcenaPisno$ in $OcenaUstno$.
- Funkcionalne odvisnosti relacijske sheme $Izpit$ so:
 $F = \{ VpŠt \rightarrow (Priimek, Ime), (VpŠt, ŠifraPredmeta, DatumIzpita) \rightarrow (OcenaPisno, OcenaUstno) \}$

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

92

Ponovitev

Ključni relacije...

- Ker je relacija množica n-teric, so v njej vse n-terice ločene med seboj.
- Za sklicevanje na posamezno n-terico ni potrebno poznati vseh vrednosti atributov n-terice, če v shemi nastopajo funkcionalne odvisnosti.
- Množici atributov, ki določajo vsako n-terico, pravimo ključ relacije oziroma ključ relacijske sheme.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

93

Ponovitev

Ključni relacije...

- Predpostavimo, da obstaja relacijska shema z atributi $A_1 A_2 \dots A_n$ katere podmnožica je množica atributov X .
- Atributi X so ključ relacijske sheme oziroma pripadajočih relacij, če sta izpolnjena naslednja dva pogoja:
 - $X \rightarrow A_1 A_2 \dots A_n$
 - ne obstaja X' , ki bi bila prava podmnožica od X in ki bi tudi funkcionalno določala $A_1, A_2 \dots A_n$

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

94

Normalizacija...

- Normalizacija je postopek, s katerim zagotovimo, da je relacijska shema sestavljena iz primernih relacij, ki ustrezajo potrebam poslovne domene.
- Nekaj lastnosti primernih relacij:
 - Relacije imajo minimalen nabor atributov → zgolj tiste, ki so potrebni za pokritje potreb poslovnega sistema;
 - Atributi, ki so logično povezani, so zajeti v isti relaciji;
 - Med atributi relacij je minimalna redundanca → vsak atribut (razen tujih ključev) je predstavljen samo enkrat.

Primer

- Relacija Employees ima odvečne podatke.

emp_no	first_name	last_name	gender	dept_no	dept_name
10002	Bezalel	Simmel	F	d007	Sales
10003	Parto	Bamford	M	d004	Production
10004	Chirstian	Koblick	M	d004	Production
10005	Kyoichi	Maliniak	M	d003	Human Resources
10006	Anneke	Preusig	F	d005	Development
10007	Tzvetan	Zielinski	F	d008	Research
10008	Saniya	Kalloufi	M	d005	Development
10009	Sumant	Peac	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d004	Production
10011	Mary	Sluis	F	d009	Customer Service

Ažurne anomalije

- Relacije, ki vsebujejo odvečne podatke lahko povzročajo anomalije pri spreminjanju podatkov – ažurne anomalije.
- Vrste ažurnih anomalij:
 - Anomalije pri dodajanju n-teric v relacijo
 - Anomalije pri brisanju n-teric iz relacije
 - Anomalije pri spreminjanju n-teric

Anomalije pri dodajanju

- Primeri anomalij:
 - Če želimo dodati podatke o novih zaposlenih, moramo vpisati tudi naziv oddelka.
 - Če želimo dodati podatke o novem oddelku, ki še nima nobenega člana, moramo v vsa polja, ki se nanašajo na zaposlene, vpisati Null.

emp_no	first_name	last_name	gender	dept_no	dept_name
10002	Bezael	Simmel	F	d007	Sales
10003	Parto	Bamford	M	d004	Production
10004	Chirstian	Koblick	M	d004	Production
10005	Kyoichi	Maliniak	M	d003	Human Resources
10006	Anneke	Preusig	F	d005	Development
10007	Tzvetan	Zielinski	F	d008	Research
10008	Saniya	Kalloufi	M	d005	Development
10009	Sumant	Peac	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d004	Production
10011	Mary	Sluis	F	d009	Customer Service

Anomalije pri brisanju

- Primeri anomalij:
 - Če iz relacije zberemo n-terico, ki predstavlja zadnjega zaposlenega v nekem oddelku, izgubimo tudi podatke o tem oddelku.

emp_no	first_name	last_name	gender	dept_no	dept_name
10002	Bezalel	Simmel	F	d007	Sales
10003	Parto	Bamford	M	d004	Production
10004	Chirstian	Koblick	M	d004	Production
10005	Kyoichi	Maliniak	M	d003	Human Resources
10006	Anneke	Preusig	F	d005	Development
10007	Tzvetan	Zielinski	F	d008	Research
10008	Saniya	Kalloufi	M	d005	Development
10009	Sumant	Peac	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d004	Production
10011	Mary	Sluis	F	d009	Customer Service

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

99

Anomalije pri spreminjanju

- Primeri anomalij:
 - Če želimo spremeniti vrednost nekega atributa določenega oddelka (npr. naslov), moramo popraviti vse n-terice, v katerih takšna vrednost atributa nastopa.

emp_no	first_name	last_name	gender	dept_no	dept_name
10002	Bezalel	Simmel	F	d007	Sales
10003	Parto	Bamford	M	d004	Production
10004	Chirstian	Koblick	M	d004	Production
10005	Kyoichi	Maliniak	M	d003	Human Resources
10006	Anneke	Preusig	F	d005	Development
10007	Tzvetan	Zielinski	F	d008	Research
10008	Saniya	Kalloufi	M	d005	Development
10009	Sumant	Peac	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d006	Quality Management
10010	Duangkaew	Piveteau	F	d004	Production
10011	Mary	Sluis	F	d009	Customer Service

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

100

Postopek normalizacije

- Postopku preoblikovanja relacij v obliko, pri kateri do ažurnih anomalij ne more priti, pravimo normalizacija.
- Obstaja več stopenj normalnih oblik. Obravnavali bomo:
 - 1NO – Prva normalna oblika
 - 2NO – Druga normalna oblika
 - 3NO – Tretja normalna oblika in
 - 4PNO – Četrta poslovna normalna oblika
- Druge NO: Boyce Coddova NO, 4NO, 5NO

1NO – prva normalna oblika

- Relacija je v prvi normalni obliki, če:
 - Nima ponavljajočih atributov → ne obstajajo atributi ali skupine atributov, ki bi imele več vrednosti pri isti vrednosti ostalih atributov (na presečišču ene vrstice in enega stolpca je več vrednosti)
 - Ima definiran primarni ključ in določene funkcionalne odvisnosti
- Koraki:
 - Odstranimo ponavljajoče attribute
 - Določimo funkcionalne odvisnosti
 - Določimo primarni ključ

Primer – relacija v nenormalizirani obliki

Indeks(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj, (šifra predmeta, naziv, ocena))

Skupina ponavljajočih
se atributov.

VŠ	priimek	ime	pošta	kraj	šifra predmeta	naziv	ocena
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20020	IS	10
					20021	TPO	8
					20033	IPI	8
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20060	E1	9
					20033	IPI	6

Primer – pretvorba v 1NO...

Indeks(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj, (šifra predmeta, naziv, ocena))

Odpravimo ponavljajoče attribute

Indeks(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj, šifra predmeta, naziv, ocena)

Identificiramo funkcionalne odvisnosti

$F \equiv \{ V\check{S} \rightarrow (\text{priimek, ime, pošta, kraj}), \text{šifra predmeta} \rightarrow \text{naziv, pošta} \rightarrow \text{kraj}, (V\check{S}, \text{šifra predmeta}) \rightarrow \text{ocena} \}$

Določimo primarni ključ

Indeks(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj, šifra predmeta, naziv, ocena)

Primer – pretvorba v 1NO

VŠ	priimek	ime	pošta	kraj	šifra predmeta	naziv	ocena
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20020	IS	10
					20021	TPO	8
					20033	IPI	8
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20060	E1	9
					20033	IPI	6

VŠ <pk>	priimek	ime	pošta	kraj	šifra predmeta <pk>	naziv	ocena
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20020	IS	10
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20021	TPO	8
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20033	IPI	8
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20060	E1	9
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20033	IPI	6

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

105

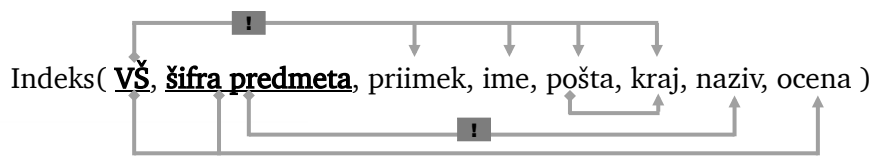
2NO – druga normalna oblika

- Relacija je v drugi normalni obliki:
 - Če je v prvi normalni obliki in
 - Ne vsebuje parcialnih odvisnosti → noben atribut, ki ni del ključa, ni funkcionalno odvisen le od dela primarnega ključa, temveč od celotnega ključa
- Druga normalna oblika je odvisna predvsem od ključa relacije. Relacija je avtomatsko v drugi normalni obliki, če:
 - Je njen primarni ključ sestavljen le iz enega atributa,
 - Je njen primarni ključ sestavljen iz vseh atributov relacije ali
 - Je njen primarni ključ sestavljen iz vseh razen enega atributa relacije

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

106

Primer – pretvorba v 2NO...

Relacijo razbijemo

Študent(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj)

Predmet(šifra predmeta, naziv)

Indeks(#VŠ, #šifra predmeta, ocena)

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

107

Primer – pretvorba v 2NO

<u>VŠ <pk></u>	priimek	ime	pošta	kraj	<u>šifra predmeta <pk></u>	naziv	ocena
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20020	IS	10
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20021	TPO	8
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj	20033	IPI	8
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20060	E1	9
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj	20033	IPI	6

Predmet	
<u>šifra predmeta <pk></u>	naziv
20020	IS
20021	TPO
20033	IPI
20060	E1
20033	IPI

Indeks	
VŠ <pk>	šifra predmeta <pk, fk>
64010632	20020
64010632	20021
64010632	20033

Študent	
VŠ <pk>	priimek
64010632	Bratina
64016209	Bizjak

ime	pošta	kraj
Simon	4100	Kranj
Tadeja	2250	Ptuj

ocena
10
8
8
9
6

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

108

3NO – tretja normalna oblika

- Relacija je v tretji normalni obliki:
 - Če je v drugi normalni obliki in
 - Če ne vsebuje tranzitivnih funkcionalnih odvisnosti → med atributi, ki niso del primarnega ključa, ni odvisnosti.
- Relacija je avtomatsko v tretji normalni obliki, če:
 - Je njen ključ sestavljen iz vseh atributov relacije
 - Je njen ključ sestavljen iz vseh razen enega atributa relacije.

Primer – pretvorba v 3NO...

Študent(VŠ, priimek, ime, pošta, kraj)

Predmet(šifra predmeta, naziv)

Indeks(#VŠ, #šifra predmeta, ocena)

Relacijo razbijemo

Študent(VŠ, priimek, ime, #pošta)

Pošta(pošta, kraj)

Predmet(šifra predmeta, naziv)

Indeks(#VŠ, #šifra predmeta, ocena)

Primer – pretvorba v 3NO

Študent				
VŠ <pk>	priimek	ime	pošta	kraj
64010632	Bratina	Simon	4100	Kranj
64016209	Bizjak	Tadeja	2250	Ptuj

Študent			
VŠ <pk>	priimek	ime	Pošta <fk>
64010632	Bratina	Simon	4100
64016209	Bizjak	Tadeja	2250

Pošta	
Pošta <pk>	kraj
4100	Kranj
2250	Ptuj

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

111

4PNO – četrta poslovna normalna oblika

- Relacija je v četrti poslovni normalni obliki, če:
 - je v tretji normalni obliki in
 - v relaciji ne obstajajo atributi, ki bi bili odvisni od vrednosti primarnega ključa.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

112

Primer – pretvorba v 4PNO...

Študent(VŠ, priimek, ime, datum plačila šolnine, rok diplome)

Za izredne študenta

Za redne študenta

Študent(VŠ, priimek, ime, #pošta)

Redni študent(#VŠ, rok diplome)

Izredni študent(#VŠ, datum plačila šolnine)

113

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

Primer – pretvorba v 4PNO

Študent

VŠ <pk>	Priimek	Ime	Datum plačila šolnine	Rok diplome
64010632	Bratina	Simon		15.3.2005
64016209	Bizjak	Tadeja	19.4.2002	
64010670	Berce	Marjan	12.4.2004	
64620010	Mele	Silvana		1.4.2005
65120987	Leban	Tibor		15.7.2005

Študent

VŠ <pk>	Priimek	Ime
64010632	Bratina	Simon
64016209	Bizjak	Tadeja
64010670	Berce	Marjan
64620010	Mele	Silvana
65120987	Leban	Tibor

Izredni študent

VŠ <pk, fk>	Datum plačila šolnine
64016209	19.4.2002
64010670	12.4.2004

Redni študent

VŠ <pk, fk>	Rok diplome
64010632	15.3.2005
64620010	1.4.2005
65120987	15.7.2005

114

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

Uporaba nenormaliziranih relacij...

- Včasih zavestno uporabljamo relacije, ki ne ustrezajo najvišjim normalnim oblikam.
- Prve in druge normalne oblike nikoli ne kršimo.
- Višjim normalnim oblikam se včasih odrečemo na račun doseganja boljše učinkovitosti.

Uporaba nenormaliziranih relacij

Primer:

- Rezultat (športnik, tekmovanje, čas prvega teka, čas drugega teka, čas skupaj)
- Relacija ni v tretji normalni formi.
- Čas skupaj je izpeljan atribut → ni odvisen od ključa, temveč je seštevek časov obeh tekov.
- Skupen čas računamo ob vpisu v bazo, zato izboljšamo učinkovitost pri nadaljnji obdelavi podatkov.

Metoda logičnega načrtovanja...

- Možni koraki logičnega načrtovanja:
 - K2.1: Za entitetne tipe kreiraj relacije
 - K2.2: Preveri relacije z normalizacijo
 - K2.3: Preveri relacije s pregledom uporabniških transakcij
 - K2.4: Preveri omejitve integritete
 - K2.5: Preveri model z uporabnikom
 - K2.6: Preveri zmožnosti modela za razširitve

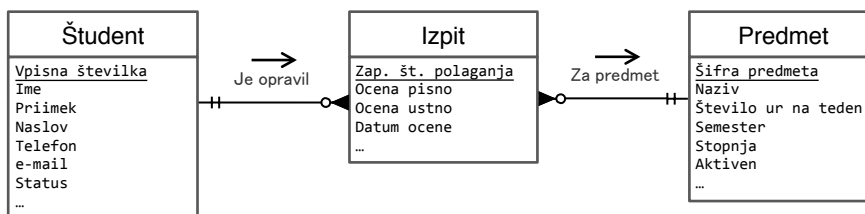
K2.1 – Za entitetne tipe kreiraj relacije...

- Namen
 - Izdelati relacije za logični model, ki bo predstavljal entitete, povezave in attribute, ki smo jih identificirali v okviru konceptualnega modeliranja.
- Ta korak je navadno avtomatiziran → pretvorba iz konceptualnega v logični model je podprta s strani številnih CASE orodij.

K2.1 – Za entitetne tipe kreiraj relacije...

- Ročna pretvorba:
 - Močni entitetni tipi
 - Za vsak močan entitetni tip kreiraj relacijo, ki vključuje vse enostavne attribute tega entitetnega tipa. Namesto sestavljenih atributov vključi njihove attribute, ki jih sestavljajo.
 - Šibki entitetni tipi
 - Za vsak šibki entitetni tip kreiraj relacijo, ki vključuje vse enostavne attribute tega entitetnega tipa. Primarni ključ šibkega entitetnega tipa je delno ali v celoti sestavljen iz atributov, ki so ključ v entitetnih tipih, s katerimi je opazovani entitetni tip povezan. Da bi lahko določili ključ, moramo najprej pretvoriti vse povezave.

Primer pretvorbe šibkega entitetnega tipa

Študent(VpisSt, Ime, Priimek, Ulica, Hst, Mesto, PTT, Drzava, Tel, MobTel, email, Status)

Predmet(IDPred, Naziv, StUrTeden, Semester, Stopnja, Aktiven)

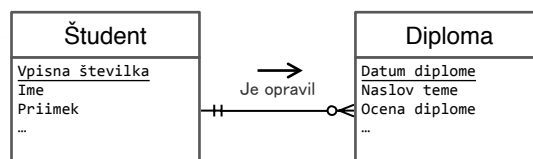
Izpit(ZapStPol, #VpisSt, #IDPred, OcenaPisno, OcenaUstno, DtmOc)

Pretvorge glede na števnost povezave...

- Povezave 1:n
 - Za vsako povezavo 1:n prenesi ključ entitetnega tipa, ki nastopa v povezavi na strani 1 (oče) v entitetni tip, ki nastopa v povezavi na strani n (otrok). Dobimo tuji ključ.
- Povezave 1:1
 - Obveznost na obeh straneh 1:1 povezave: entitetna tipa združi v eno relacijo.
 - Obveznost na eni strani 1:1 povezave: tuji ključ dobi entitetni tip, ki ima obvezno povezavo z drugim entitetnim tipom.
 - Neobvezna povezava na obeh straneh 1:1 povezave: po presoji.

Primer: povezave 1:n

- Ključ se prenaša v smeri 1:n

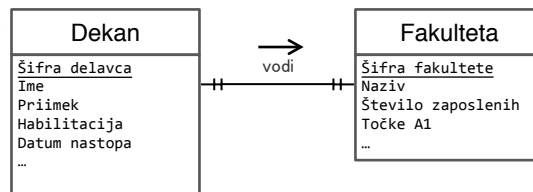

Študent(VpisSt, Ime, Priimek,...)

Diploma(Datum, #VpisSt, NaslovTeme, Ocena...)

Primer: povezave 1:1

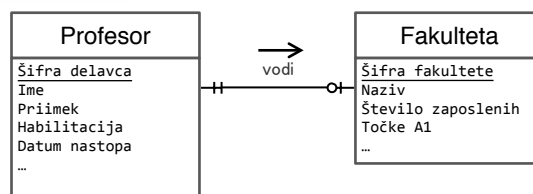
- Obveznost na obeh straneh: združimo v eno entiteto in izberemo ključ!

Dekan(IDdelavca, Ime, Priimek, Habilitacija, DtmNastopa,...,
 NazivFak, StZapos, A1...)

Primer: povezave 1:1

- Obveznost na eni strani: entitetni tip, ki igra vlogo očeta, dobi tuji ključ.

Profesor(IDdelavca, Ime, Priimek, Habilitacija, DtmNastopa,...)

Fakulteta(IDfak, #dekan, NazivFak, StZapos, A1...)

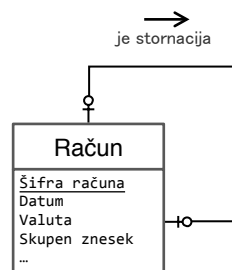
Poimenovani tuji ključ.

Rekurzivne povezave

- Rekurzivna povezava je povezava entitetnega tipa samega s seboj.
- Pravila podobna kot pri navadnih povezavah.
- Kopije primarnih ključev je v rekurzivnih povezavah potrebno ustrezno poimenovati, da lahko ločimo med njimi!

Primer: rekurzivne povezave 1:1

- Račun predstavlja stornacijo drugega računa.

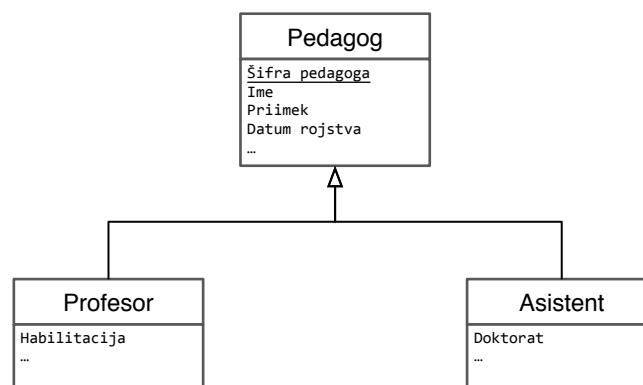
Racun(IDrac, #IDracStorno, Datum, Valuta, Znesek,...)

Povezava med nad- in pod-tipi

- Kadar uporabljamo dedovanje (EER diagram), imamo opravka z entitetnimi nadtipi in podtipi.
- Pravila pretvorbe v relacije:
 - Če imajo podtipi malo svojih atributov, potem vse skupaj prenesemo v nadtip in naredimo samo eno relacijo.
 - Če imajo podtipi veliko svojih atributov, potem naredimo samo podtype.
 - Redko izdelamo vse tri relacije (za podtype in nadtip).

Primer: nadtipi, podtipi

- Katere entitetne tipe pretvorimo v relacije?

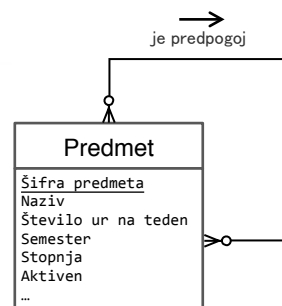

Povezave n:n

- Kadar je števnost povezave n:n (mnogo proti mnogo), upoštevamo naslednja pravila:
 - Kreiraj relacijo, ki predstavlja povezavo ter vse njene attribute.
 - Primarne ključe entitetnih tipov, ki sta povezana s tako povezavo, vključi v novo relacijo kot tuji ključ.
 - Tuji ključki bodo obenem tudi primarni ključki – samostojno ali v kombinaciji z drugimi atributi relacije.

Primer: rekurzivne povezave n:n

- Opravljanje predmeta zahteva, da je študent predhodno opravil druge predmete.

Predmet(IDpred, Naziv, StUrTeden, Semester, Stopnja, Aktiven,...)

PredPogoj(IDpred, #IDpredPogoj)

K2.2 – Preveri relacije z normalizacijo...

- Namen tega koraka je preveriti, če so vse pridobljene relacije v ustreznih normalnih oblikah. To zagotavlja:
 - Da imajo relacije minimalno, vendar zadostno število atributov za potrebe problemske domene;
 - Da ni odvečnih podatkov (razen za potrebe povezovanja)
- Prevedba konceptualnega modela v logični model navadno da relacije, ki ustrezajo 3NO.
 - Če to ne drži, so v konceptualnem modelu ali v postopku prevedbe napake.

K2.2 – Preveri relacije z normalizacijo

- Potrebno upoštevati:
 - Normaliziran logični podatkovni model ni dokončen. Specifične potrebe v zvezi z učinkovitostjo lahko zahtevajo drugačen fizični model (denormalizacija).
 - Normaliziran načrt je robusten (razširljiv) in odporen na podatkovne anomalije.
 - Moderni računalniki so veliko zmogljivejši → včasih je upravičeno uporabiti rešitve, ki omogočajo enostavnejšo obdelavo na račun več procesiranja.

K2.3 – Preveri relacije z vidika transakcij

- Podobno kot konceptualni model preverimo tudi logični model z vidika podpore transakcij, ki jih uporabnik specificira (glej K1.8).
- Če vseh transakcij ni moč izvesti ročno, smo pri pretvorbi naredili napako, ki jo je potrebno odpraviti.

K2.4 – Preveri omejitve integritete...

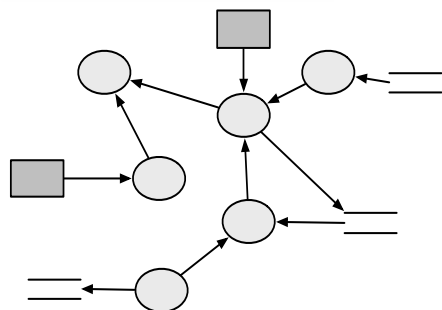
- V tem koraku preverimo pravila za zagotavljanje celovitosti podatkov:
 - Obveznost atributov
 - Omejitve domen atributov
 - Števnost
 - Omejitve entitet (celovitost entitet)
 - Omejitve povezav (celovitost povezav)
 - Splošne omejitve

K2.5 – Preveri model z uporabnikom...

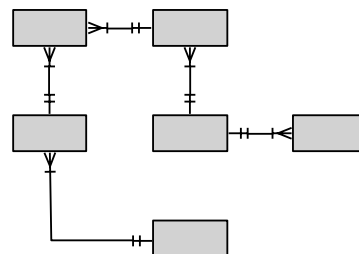
- Namen tega koraka je preveriti model z uporabnikom ter ugotoviti, če ustreza vsem uporabniškim zahtevam.
- Model lahko zajema več uporabniških pogledov. Pri pregledu lahko nastopa več uporabnikov.
- Odličen način za pregled celovitosti podatkovnega modela je specifikacija podatkovnih tokov s pomočjo diagrama podatkovnih tokov.

Povezava podatkovni model in DFD

Diagram podatkovnih tokov

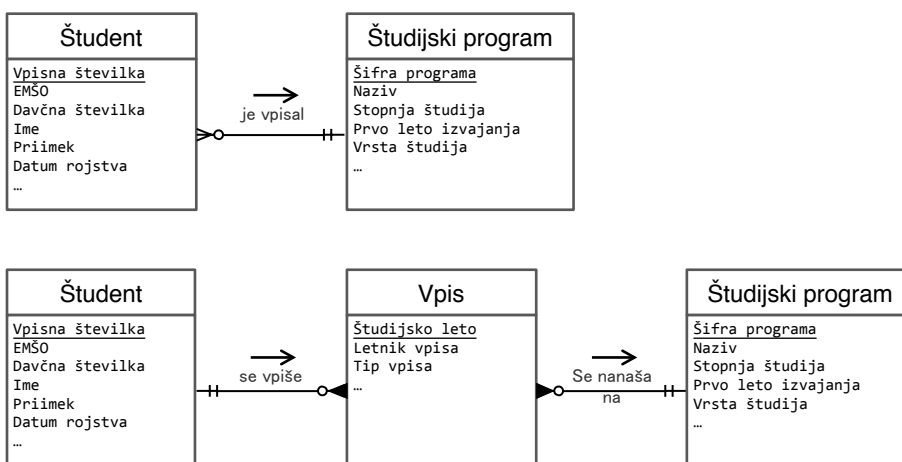
Podatkovni model

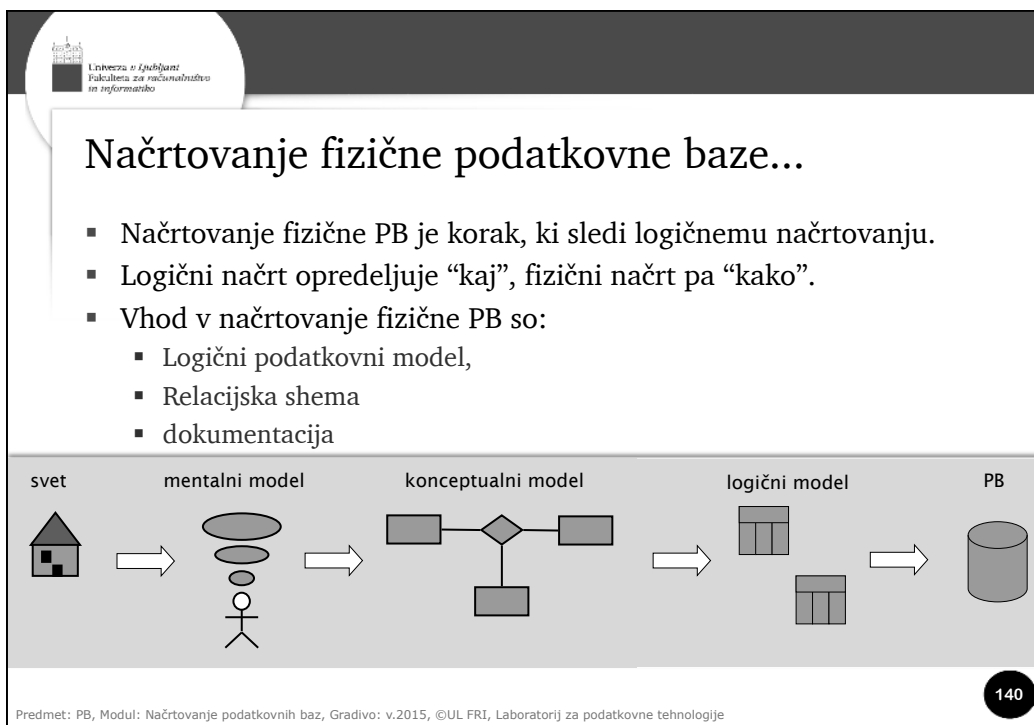
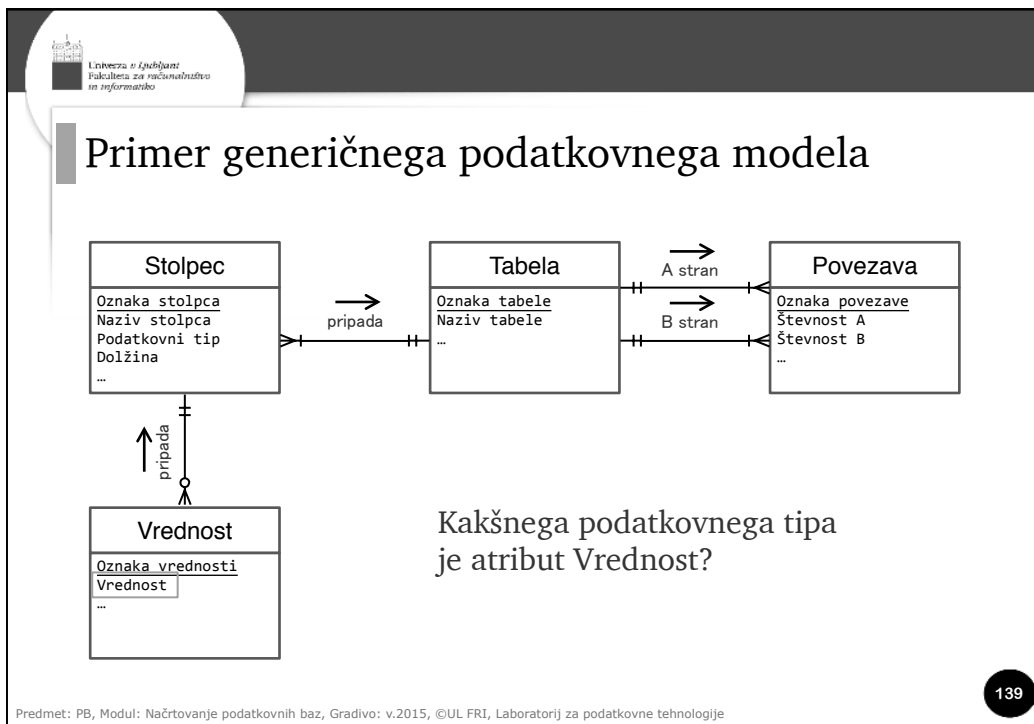

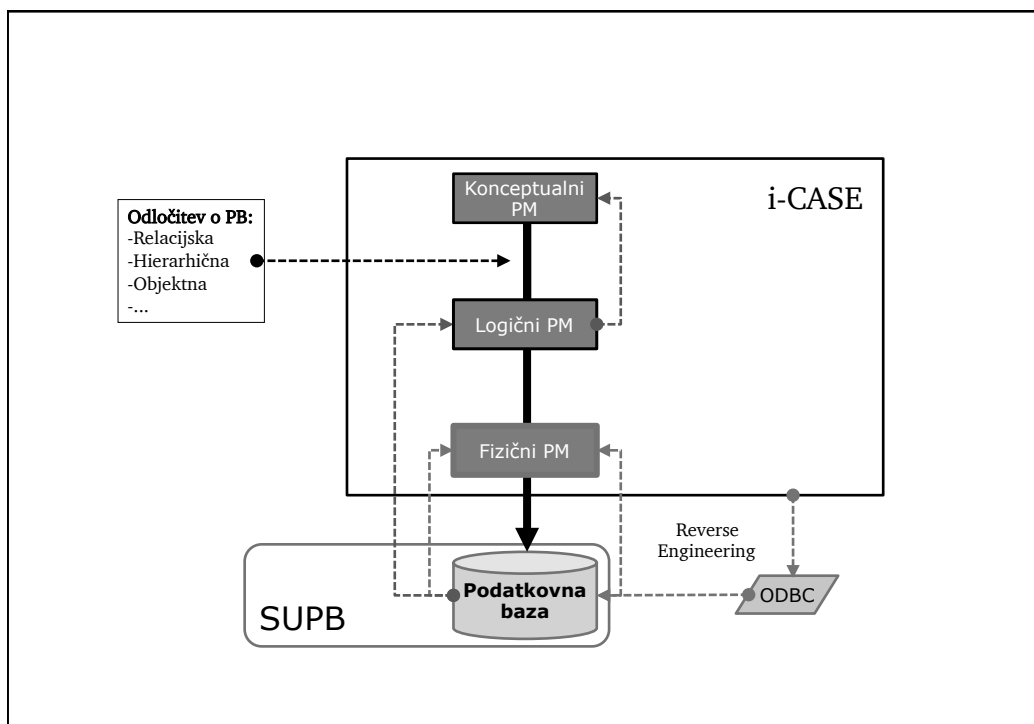
K2.6 – Preveri možnosti za razširitve...

- V primeru, da so predvidene bodoče razširitve sistema, moramo preveriti, če logični model take razširitve podpira.
- Podatkovni model mora biti prilagodljiv; omogočati mora razširitve skladno z novimi zahtevami ter z minimalnim vplivom na obstoječe uporabnike.
- Popolnoma odprt sistem za razširitve je težko doseči.
- Pravilo agilnega načrtovanja:
 - Fool me once, shame on you, fool me twice, shame on me!

Primer

Logični model	Fizični model
<div> Employees <u>emp_no</u> INT(11) <pk> birth_date DATE first_name VARCHAR(14) last_name VARCHAR(16) hire_date DATE avgSalary DECIMAL(10,2) </div>	<div> <pre> CREATE TABLE employees emp_no INT(11) NOT NULL, birth_date DATE NOT NULL, first_name VARCHAR(14) NOT NULL, last_name VARCHAR(16) NOT NULL, hire_date DATE NOT NULL, avgSalary DECIMAL(10,2) DEFAULT NULL, PRIMARY KEY (emp_no)) ENGINE=InnoDB DEFAULT CHARSET=latin1 </pre> </div> <div> <div>Podatkovna baza</div> <div>fizična tabela</div> </div>

Načrtovanje fizične podatkovne baze

- Fizično načrtovanje PB opredeljuje proces, s katerim izdelamo opis implementacije PB na sekundarnem pomnilnem mediju.
- Opisuje
 - osnovne relacije,
 - datotečno organizacijo,
 - indekse za doseg učinkovitega dostopa do podatkov,
 - povezane omejitve in
 - varnostne mehanizme.

Metoda načrtovanja fizične PB...

- Možni koraki načrtovanja fizične PB:
 - K3 – Pretvori logični model v jezik za ciljni SUPB
 - K3.1 – Izdelaj načrt osnovnih relacij
 - K3.2 – Izdelaj načrt predstavitve izpeljanih atributov
 - K3.3 – Izdelaj načrt splošnih omejitev
 - K4 – Izdelaj načrt datotečne organizacije ter indeksov
 - K4.1 – Analiziraj transakcije
 - K4.2 – Izberi datotečno organizacijo
 - K4.3 – Določi indekse
 - K4.4 – Oцени velikost podatkovne baze

Koraka K1 in K2 se nanašata na izdelavo konceptualnega in logičnega podatkovnega modela

Metoda načrtovanja fizične PB...

- Možni koraki načrtovanja fizične PB (nadaljevanje):
 - K5 – Izdelaj načrt uporabniških pogledov
 - K6 – Izdelaj načrt varnostnih mehanizmov
 - K7 – Preveri smiselnost uvedbe nadzorovane redundance podatkov (denormalizacija)

K3 – Pretvorba v jezik za SUPB

- Namen koraka: iz logičnega modela izdelati podatkovno shemo za ciljni SUPB.
- Poznati moramo funkcionalnosti ciljnega SUPB, npr.:
 - Kako izdelati osnovne relacije?
 - Ali ciljni SUPB podpira primarne, tuje in alternativne ključe?
 - Ali podpira obveznost podatkov (NOT NULL)?
 - Ali podpira domene?
 - Ali podpira pravila omejitve podatkov?
 - Ali podpira sprožilce (triggers) in bazne programe (stored procedures)?

K3.1 – Izdelava osnovnih relacij...

- Namen: določiti, kako bodo osnovne relacije predstavljene v ciljnem SUPB.
- Vir podatkov je podatkovni slovar, jezik za opis pa DDL (database definition language).
- Za vsako relacijo definiramo:
 - Naziv relacije;
 - Listo osnovnih atributov;
 - Primarni ključ ter kjer smiselno alternativne in tuje ključe;
 - Omejitve povezav.

K3.2 – Predstavitev izpeljanih atributov...

- Namen: določiti, kako bodo v SUPB predstavljeni izpeljani atributi.
- Preuči logični podatkovni model in podatkovni slovar; izdelaj seznam izpeljanih atributov.
- Za vsak izpeljani atribut določi:
 - Atribut je shranjen v podatkovni bazi
 - Atribut se vsakokrat posebej izračuna in se ne hrani v podatkovni bazi.

 Univerza v Ljubljani
 Fakulteta za računalništvo in informatiko

Primeri izpeljanih atributov...

Artikel
IDartikla
CenaNaEnoto
Kolicina
DDV
SkupnaCena
...

Računska izpeljava

Cena skupaj = (Cena na enoto * količina) * (1+DDV)

Projekt
IDprojekta
Naziv
Vrednost
VelikostProjekta
TipProjekta
...

Logična izpeljava

Velikost projekta : če projekt daljši od 12 mesecev ali vrednost večja od 1MIO EUR, potem velik projekt...

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

149

 Univerza v Ljubljani
 Fakulteta za računalništvo in informatiko

K3.2 – Predstavitev izpeljanih atributov...

- Pri odločitvi, kako predstaviti izpeljane attribute, upoštevaj:
 - “strošek” shranjevanja in vzdrževanja skladnosti izpeljanih atributov z osnovnimi atributi, iz katerih je izpeljan;
 - “strošek” vsakokratnega izračunavanja izpeljanega atributa.
- Izberi stroškovno ugodnejšo rešitev.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

150

Primer

emp_no	birth_date	first_name	last_name	age	gender
▶ 10001	1953-09-02	Georgi	Facello	62	M
10002	1964-06-02	Bezael	Simmel	51	F
10003	1959-12-03	Parto	Bamford	56	M
10004	1954-05-01	Chirstian	Koblick	61	M
10005	1955-01-21	Kyoichi	Maliniak	60	M
10006	1953-04-20	Anneke	Preusig	62	F
10007	1957-05-23	Tzvetan	Zielinski	58	F
10008	1958-02-19	Saniya	Kalloufi	57	M
10009	1952-04-19	Sumant	Peac	63	F
10010	1963-06-01	Duangkaew	Piveteau	52	F
10011	1953-11-07	Mary	Sluis	62	F
10012	1960-10-04	Patricio	Bridgland	55	M
10013	1963-06-07	Eberhardt	Terkki	52	M
10014	1956-02-12	Berni	Genin	59	M
10015	1959-08-19	Guoxiang	Nooteboom	56	M

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

151

K3.3 – Načrt splošnih omejitev

- Namen: izdelava načrta splošnih omejitev za ciljni SUPB (povezano s poslovnimi pravili).
- Glede podpore splošnim omejitvam obstajajo velike razlike med SUPB-ji.
- Primer splošne omejitve:

```

CONSTRAINT ManagerConflict
CHECK (NOT EXISTS
    (select dept_no, count(*)
     from dept_manager
     where to_date = "9999-01-01"
     group by dept_no
     having count(*) > 1)
)
  
```

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

152

K4 – Datotečna organizacija in indeksi

- Namen: izbrati optimalno datotečno organizacijo za shranjevanje osnovnih relacij ter potrebne indekse za doseganje ustrezne učinkovitosti.
- Načrtovalec mora dobro poznati, kakšne strukture in organizacije SUPB podpira ter kako deluje.
- Ključnega pomena so uporabniške zahteve v zvezi z željeno/ pričakovano učinkovitostjo transakcij.
- Med SUPB-ji velike razlike.

K4.1 – Analiza transakcij...

- Namen: razumeti namen transakcij, ki bodo tekle na SUPB ter analizirati tiste, ki so najpomembnejše.
- Poskušaj določiti kriterije učinkovitosti:
 - Pogoste transakcije, ki imajo velik vpliv na učinkovitost;
 - Transakcije, ki so kritičnega pomena za poslovanje;
 - Pričakovana obdobja (v dnevu/ tednu), ko bo SUPB najbolj obremenjen (peak load).
- Preveri tudi:
 - Atribute, ki jih transakcije spreminjajo
 - "Iskalne" pogoje v transakcijah...

K4.1 – Analiza transakcij...

- Pogosto ni moč analizirati vseh transakcij. Pregledamo zgolj najpomembnejše.
- Za identifikacijo najpomembnejših transakcij lahko uporabimo:
 - Matriko transakcija/relacija, ki kaže, katere relacije se v transakcijah uporabljajo.
 - Diagram uporabe transakcij, ki kaže, katere transakcije bodo potencialno zelo frekventno izvajane.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

155

Primer matrike transakcija/relacija

Table 17.1 Cross-referencing transactions and relations.

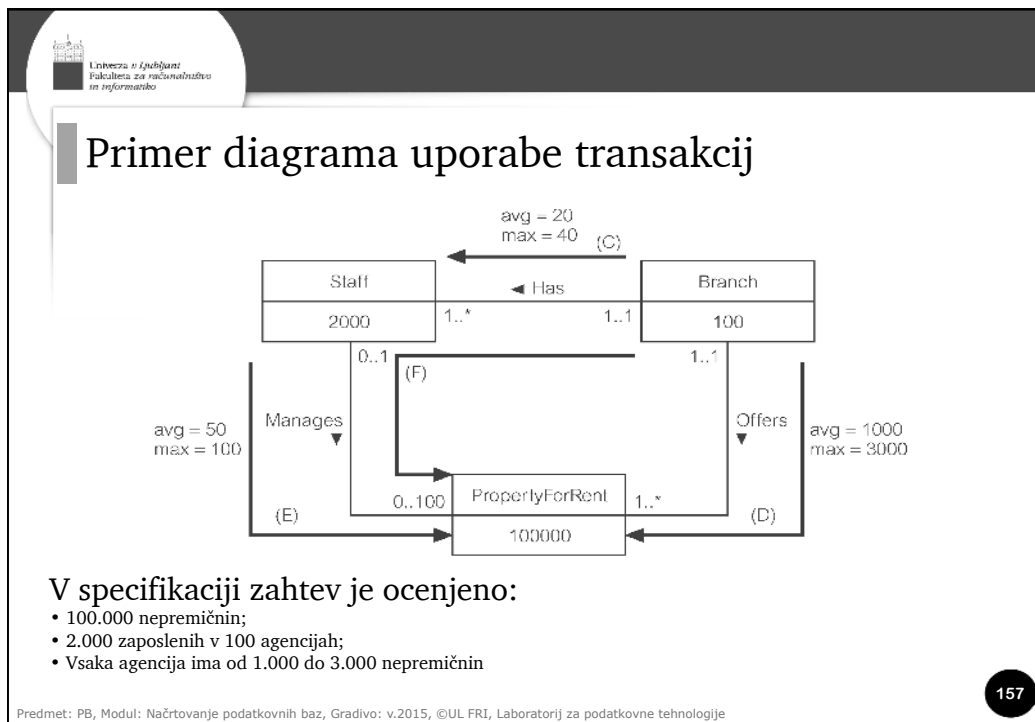
Transaction/ Relation	(A)				(B)				(C)				(D)				(E)				(F)			
	I	R	U	D	I	R	U	D	I	R	U	D	I	R	U	D	I	R	U	D	I	R	U	D
Branch									X				X								X			
Telephone																								
Staff	X				X				X													X		
Manager																								
PrivateOwner	X																							
BusinessOwner	X																							
PropertyForRent	X																							
Viewing					X	X	X																	
Client																								
Registration																								
Lease																								
Newspaper																								
Advert																								

Dodatno lahko zapišemo število operacij na časovno enoto

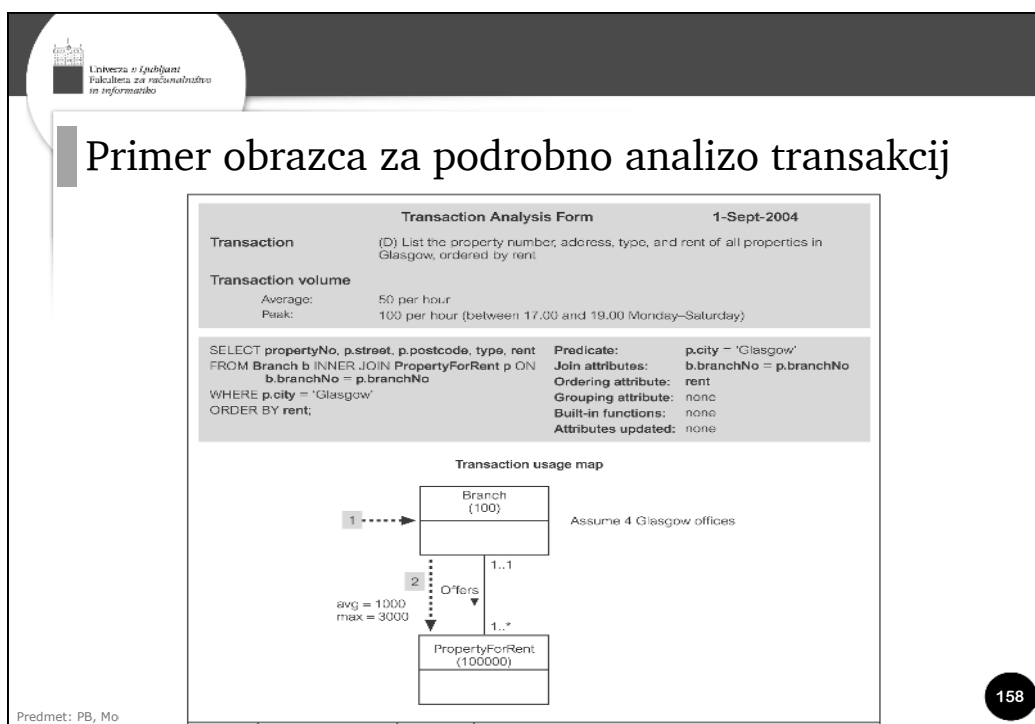
I = Insert; R = Read; U = Update; D = Delete

Transakcija: Identify the total number of properties assigned to each member of staff at a given branch.

156

157

158

K4.2 – Izbira datotečne organizacije

- Namen: izbrati učinkovito datotečno organizacijo za vse osnovne relacije.
- Datotečne organizacije (podatkovnih in indeksnih datotek):
 - Neurejene datoteke,
 - Urejene datoteke,
 - Razpršene datoteke
 - ISAM in B+ drevesa za indeksiranje
 - Gruče
 - ...
- SUPB-ji podpirajo različne datotečne organizacije.

MySQL Storage Engine...

- MySQL ponuja različne vrste shramb za podatke:
 - MyISAM
 - InnoDB
 - MERGE
 - MEMORY
 - BDB
 - EXAMPLE
 - ARCHIVE
 - CSV
 - BLACKHOLE
 - ISAM
 - ...

```
CREATE TABLE employees
  emp_no INT(11) NOT NULL,
  birth_date DATE NOT NULL,
  first_name VARCHAR(14) NOT NULL,
  last_name VARCHAR(16) NOT NULL,
  gender ENUM('M','F') NOT NULL,
  hire_date DATE NOT NULL,
  avgSalary DECIMAL(10,2) DEFAULT NULL,
  PRIMARY KEY (emp_no))
ENGINE=InnoDB
DEFAULT CHARSET=latin1
```


MySQL Storage Engine...

- Z ukazom `show engines` lahko preverimo, katere pogone podpira naša različica MySQL;

Engine	Support	Comment	Transactions	XA	Savepoints
FEDERATED	NO	Federated MySQL storage engine	NULL	NULL	NULL
MRG_MYISAM	YES	Collection of identical MyISAM tables	NO	NO	NO
MyISAM	YES	MyISAM storage engine	NO	NO	NO
BLACKHOLE	YES	/dev/null storage engine (anything you write to it disappears)	NO	NO	NO
CSV	YES	CSV storage engine	NO	NO	NO
MEMORY	YES	Hash based, stored in memory, useful for temporary tables	NO	NO	NO
ARCHIVE	YES	Archive storage engine	NO	NO	NO
InnoDB	DEFAULT	Supports transactions, row-level locking, and foreign keys	YES	YES	YES
PERFORMANCESCHEMA	YES	Performance Schema	NO	NO	NO

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

161

MySQL Storage Engine...

Feature	MyISAM	Memory	InnoDB	Archive	NDB
Storage limits	256TB	RAM	64TB	None	384EB
Transactions	No	No	Yes	No	Yes
Locking granularity	Table	Table	Row	Table	Row
MVCC	No	No	Yes	No	No
Geospatial data type support	Yes	No	Yes	Yes	Yes
Geospatial indexing support	Yes	No	No	No	No
B-tree indexes	Yes	Yes	Yes	No	No
T-tree indexes	No	No	No	No	Yes
Hash indexes	No	Yes	No ^[a]	No	Yes
Full-text search indexes	Yes	No	Yes ^[b]	No	No
Clustered indexes	No	No	Yes	No	No
Data caches	No	N/A	Yes	No	Yes
Index caches	Yes	N/A	Yes	No	Yes
Compressed data	Yes ^[c]	No	Yes ^[d]	Yes	No
Encrypted data ^[e]	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Cluster database support	No	No	No	No	Yes
Replication support ^[f]	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Foreign key support	No	No	Yes	No	No
Backup / point-in-time recovery ^[g]	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Query cache support	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Update statistics for data dictionary	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

162

K4.3 – Izbira indeksov...

- Namen: ugotoviti, ali lahko z dodatnimi indeksi povečamo učinkovitost sistema.
- Možen pristop:
 - Zapise pustimo neurejene.
 - Izdelamo toliko sekundarnih indeksov, kolikor je potrebno.

Sekundarni indeks je indeks po atributu, ki ni obenem tudi atribut, po katerem je urejena relacija

K4.3 – Izbira indeksov...

- Alternativni pristop
 - Zapise uredimo po primarnem ključu ali po indeksu gruče. V tem primeru kot atribut za sortiranje izberemo:
 - Atribut, ki se največkrat uporablja za povezovanja ali
 - Atribut, ki se najpogosteje uporablja za dostop do podatkov v relaciji.
 - Če je izbrani atribut za sortiranje primarni ključ, potem gre za primarni indeks sicer za indeks gruče.
 - Relacija ima lahko primarni indeks ali indeks gruče

Primarni indeks je indeks po primarnem ključu, po katerem je urejena relacija. Vsak zapis ima svojo vrednost.

Indeks gruče je indeks po atributu, ki je obenem tudi atribut, po katerem je urejena relacija, ni pa primarni ključ. Ključ ni unikaten!

K4.3 – Izbira indeksov...

- Sekundarni indeksi so način, kako omogočiti učinkovito iskanje s pomočjo dodatnih ključev.
- Pri določanju sekundarnih indeksov upoštevamo:
 - Povečanje učinkovitosti (predvsem pri iskanju po PB)
 - Dodatno delo, ki ga mora sistem opravljati za vzdrževanje indeksov.
To vključuje:
 - Dodajanje zapisa v vsak sekundarni indeks, kadarkoli dodamo nek zapis v osnovno relacijo
 - Spreminjanje sekundarnega indeksa vsakokrat, ko se osnovna relacija spremeni
 - Povečanje porabe prostora v sekundarnem pomnilniku
 - Povečanje časovnega obsega za optimizacijo poizvedb zaradi preverjanja vseh sekundarnih indeksov.

K4.3 – Izbira indeksov...

- Nekaj smernic za uporabo sekundarnih indeksov:
 - Ne indeksiraj majhnih relacij.
 - Če datoteka ni urejena po primarnem ključu, potem kreiraj indeks na osnovi primarnega ključa.
 - Če je tuji ključ pogosto v uporabi, dodaj sekundarni indeks na tuji ključ.
 - Sekundarni indeks dodaj vsakemu atributu, ki se pogosto uporablja kot sekundarni ključ.
 - Sekundarne indekse dodaj atributom, ki nastopajo v pogojih za selekcijo ali stik: ORDER BY; GROUP BY ali v drugih operacijah, ki vključujejo sortiranje (npr. UNION ali DISTINCT).

K4.3 – Izbira indeksov

- Nekaj smernic za uporabo sekundarnih indeksov: (nadaljevanje):
 - Dodaj sekundarni indeks atributom, ki nastopajo v vgrajenih funkcijah;
 - Izogibaj se indeksiranju atributov, ki se pogosto spreminjajo.
 - Izogibaj se indeksiranju atributov v relacijah, nad katerimi se bodo pogosto izvajale poizvedbe, ki bodo vključevale večji del zapisov.
 - Izogibaj se indeksiranju atributov, ki so predstavljeni z daljšimi stringi.

K4.3 – Izbira indeksov

- Z ukazom `explain` preverimo, ali imamo vse potrebne indekse

```

164  EXPLAIN select e.first_name, e.last_name, d.dept_name
165  from employees e
166       inner join dept_manager dm on dm.emp_no = e.emp_no
167       inner join departments d on d.dept_no = dm.dept_no
168  where dm.from_date < '1991-01-01' and dm.to_date > '1990-01-01';
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
  
```

100% 2:165 2 errors found

id	select_type	table	type	possible_keys	key	key_len	ref	rows	Extra
1	SIMPLE	d	index	PRIMARY	dept_name	42	NULL	10	Using index
1	SIMPLE	dm	ref	PRIMARY,emp_no,dept_no	dept_no	4	employees.d.dept_no	1	Using where
1	SIMPLE	e	eq_ref	PRIMARY	PRIMARY	4	employees.dm.emp_no	1	

Vrste indeksov v MySQL...

```
CREATE [UNIQUE|FULLTEXT|SPATIAL] INDEX
index_name
  [index_type]
  ON tbl_name (index_col_name,...)
  [index_option]
  [algorithm_option | lock_option] ...
```

index_type:

USING {BTREE | HASH | RTREE} ----->

index_col_name:

col_name [(length)] [ASC | DESC]

Storage Engine	Permissible Index Types
MyISAM	BTREE
InnoDB	BTREE
MEMORY/HEAP	HASH, BTREE
NDB	BTREE, HASH (see note in text)

odvisno od uporabljenega pogona

Vrste indeksov v MySQL

- BTREE Indexes
 - Večina indeksov v MySQL
- RTREE Indexes
 - Za GIS, samo MyISAM
- HASH Indexes
 - MEMORY, NDB
- FULLTEXT Indexes
 - MyISAM, Innodb v ver. MySQL 5.6

K4.4 – Ocena velikosti podatkovne baze

- Namen: oceniti, koliko prostora v sekundarnem pomnilniku zahteva načrtovana podatkovna baza.
- Ocena je odvisna
 - od velikosti in števila zapisov ter
 - od ciljnega SUPB.
- Primer: ocena velikosti podatkovne baze s pomočjo orodja PowerDesigner.

K5 – Načrt uporabniških pogledov

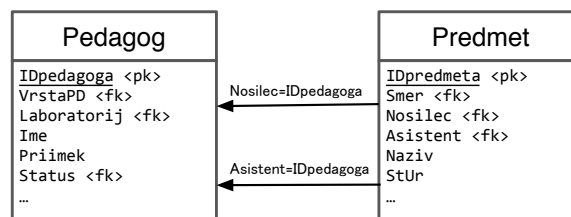
- Namen: izdelati načrt uporabniških pogledov, ki so bili opredeljeni v okviru zajema uporabniških zahtev.
- Uporabimo mehanizem pogledov (view).
- Pogled je navidezna relacija, ki fizično ne obstaja v PB, temveč se vsakokratno kreira s pomočjo poizvedbe.

Kreiranje pogledov v MySQL

```

CREATE
  [OR REPLACE]
  [ALGORITHM = {UNDEFINED | MERGE | TEMPTABLE}]
  [DEFINER = { user | CURRENT_USER }]
  [SQL SECURITY { DEFINER | INVOKER }]
  VIEW view_name [(column_list)]
  AS select_statement
  [WITH [CASCADED | LOCAL] CHECK OPTION]
  
```

Primer pogleda


```

create or replace view obremenitev as
select pmet.IDpedagoga as Predavatelj,
       (pdg.Priimek + ' ' + pdg.Ime) as Naziv_predavatelja,
       count(*) as Stevilo_Predmetov,
       sum(pmet.StUr) as Stevilo_ur_tedensko
from Predmet as pmet, Pedagog as pdg
where pmet.Nosilec = pdg.IDPedagoga
group by pmet.Nosilec, (pdg.priimek + pdg.ime);
  
```

Obremenitev
Predavatelj
Naziv_predavatelja
Stevilo_Predmetov
Stevilo_ur_tedensko

Primer pogleda

- Trenutni vodje posameznih oddelkov:

```
create view managers as
select e.emp_no, e.first_name, e.last_name, d.dept_name, dm.from_date
from employees e inner join dept_manager dm on e.emp_no = dm.emp_no
inner join departments d on dm.dept_no = d.dept_no
where dm.to_date = '9999-01-01';
```

```
select * from managers;
```

emp_no	first_name	last_name	dept_name	from_date
111939	Yuchang	Weedman	Customer Service	1996-01-03
110567	Leon	DasSarma	Development	1992-04-25
110114	Isamu	Legleitner	Finance	1989-12-17
110228	Karsten	Sigstam	Human Resources	1992-03-21
110039	Vishwani	Minakawa	Marketing	1991-10-01
110420	Oscar	Ghazalie	Production	1996-08-30
110854	Dung	Pesch	Quality Management	1994-06-28
111534	Hilary	Kambil	Research	1991-04-08
111133	Hauke	Zhang	Sales	1991-03-07

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

K6 – Načrt varnostnih mehanizmov

- Namen: izdelati načrt varnostnih mehanizmov skladno z zahtevami naročnika.
- SUPB-ji tipično podpirajo dve vrsti varnosti:
 - Sistemska varnost: varnost dostopa in uporabe podatkovne baze (navadno zagotovljeno s pomočjo uporabniških imen in gesel);
 - Podatkovno varnost: varnost uporabe podatkov – kdo lahko uporablja določene relacije ter kako.
- Med SUPB-ji so velike razlike v mehanizmih, ki jih imajo na voljo za doseg varnosti.

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

MySQL in varnost

- Gesla
 - Ne zapisuj gesel v prostem tekstu v bazo. Uporabi enega od hash algoritmov, npr MD5, SHA1 ipd. Uporabi dvojni hash z dodatkom: `hash(hash(password)+salt)`
 - Od MySQL ver 4.1.1 geslo kriptirano pri komunikaciji
 - Možnost uporabe SSL povezave za ostalo komunikacijo
- Dodeljevanje privilegijev oziroma pravic (GRANT)
 - Dodeljуй previdno (`show grants`)
 - Pozor: tabela USER

```
use mysql;
select * from user;
```

K7 – Uvedba nadzorovane redundance...

- Namen: ugotoviti, ali je smiselno dopustiti določeno mero redundance (denormalizacija) ter tako izboljšati učinkovitost.
- Rezultat normalizacije je načrt, ki je po strukturi konsistenten ter minimalen.
- Včasih normalizirane relacije ne dajo zadovoljive učinkovitosti.
- Razmislimo, ali se zavoljo izboljšanja učinkovitosti odpovemo določenim koristim, ki jih prinaša normalizacija.

K7 – Uvedba nadzorovane redundance...

- Upoštevamo tudi:
 - Implementacija denormaliziranih relacij je težja;
 - Z denormalizacijo velikokrat zgubimo na prilagodljivosti modela;
 - Denormalizacija navadno pospeši poizvedbe, vendar upočasni spreminjanje podatkov.

K7 – Uvedba nadzorovane redundance...

- Denormalizacija:
 - Denormalizacija se nanaša na dopolnitev relacijske sheme, tako da eni ali več relacij znižamo stopnjo normalne oblike (npr. 3NO \rightarrow 2NO).
 - Nanaša se tudi na primere, ko dve normalizirani relaciji združimo v eno, ki je še vedno normalizirana, vendar zaradi združitve vsebuje več nedefiniranih vrednosti (NULL). (4PNO \rightarrow 3NO).

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo in informatiko

Primer: združitev relacij

employees

emp_no	birth_date	first_name	last_name	gender	hire_date
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26
10002	1964-06-02	Bezalet	Simmel	F	1985-11-21
10003	1959-12-03	Parto	Bamford	M	1986-08-28
10004	1954-05-01	Chirstian	Koblick	M	1986-12-01
10005	1955-01-21	Kyoichi	Maliniak	M	1989-09-12
10006	1953-04-20	Anneke	Preusig	F	1989-06-02
10007	1957-05-23	Tzvetan	Zielinski	F	1989-02-10
10008	1958-02-19	Saniya	Kalloufi	M	1994-09-15
10009	1952-04-19	Sumant	Peac	F	1985-02-18
10010	1963-06-01	Duangkaew	Piveteau	F	1989-08-24
10011	1953-11-07	Mary	Sluis	F	1990-01-22
10012	1960-10-04	Patricio	Bridgland	M	1992-12-18

salaries

emp_no	salary	from_date	to_date
10001	60117	1986-06-26	1987-06-26
10001	62102	1987-06-26	1988-06-25
10001	66074	1988-06-25	1989-06-25
10001	66596	1989-06-25	1990-06-25
10001	66961	1990-06-25	1991-06-25
10001	71046	1991-06-25	1992-06-24
10001	74333	1992-06-24	1993-06-24
10001	75286	1993-06-24	1994-06-24
10001	75994	1994-06-24	1995-06-24
10001	76884	1995-06-24	1996-06-23
10001	80013	1996-06-23	1997-06-23
10001	81025	1997-06-23	1998-06-23

employees with salaries

emp_no	birth_date	first_name	last_name	gender	hire_date	avgSalary	salary	from_date	to_date
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	60117	1986-06-26	1987-06-26
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	62102	1987-06-26	1988-06-25
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	66074	1988-06-25	1989-06-25
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	66596	1989-06-25	1990-06-25
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	66961	1990-06-25	1991-06-25
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	71046	1991-06-25	1992-06-24
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	74333	1992-06-24	1993-06-24
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	75286	1993-06-24	1994-06-24
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	75994	1994-06-24	1995-06-24
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	76884	1995-06-24	1996-06-23
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	76700.67	80013	1996-06-23	1997-06-23

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za računalništvo in informatiko

Primer: podvajanje neosnovnih atributov

employees

emp_no	birth_date	first_name	last_name	gender	hire_date
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26
10002	1964-06-02	Bezalet	Simmel	F	1985-11-21
10003	1959-12-03	Parto	Bamford	M	1986-08-28
10004	1954-05-01	Chirstian	Koblick	M	1986-12-01
10005	1955-01-21	Kyoichi	Maliniak	M	1989-09-12
10006	1953-04-20	Anneke	Preusig	F	1989-06-02
10007	1957-05-23	Tzvetan	Zielinski	F	1989-02-10
10008	1958-02-19	Saniya	Kalloufi	M	1994-09-15
10009	1952-04-19	Sumant	Peac	F	1985-02-18
10010	1963-06-01	Duangkaew	Piveteau	F	1989-08-24
10011	1953-11-07	Mary	Sluis	F	1990-01-22
10012	1960-10-04	Patricio	Bridgland	M	1992-12-18

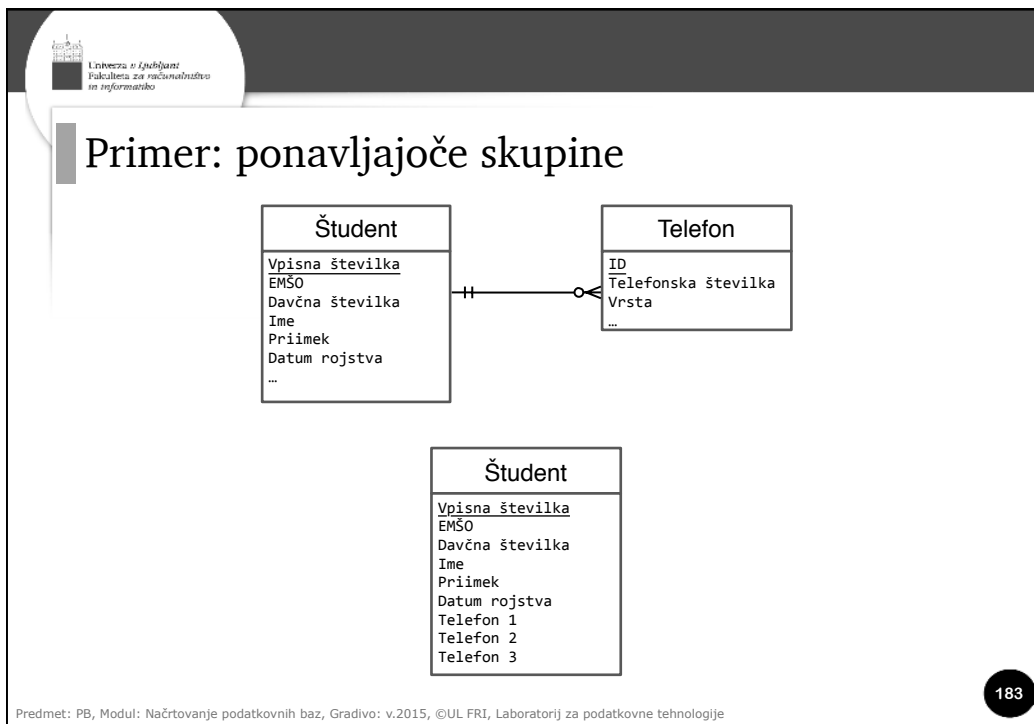
salaries

emp_no	salary	from_date	to_date
10001	60117	1986-06-26	1987-06-26
10001	62102	1987-06-26	1988-06-25
10001	66074	1988-06-25	1989-06-25
10001	66596	1989-06-25	1990-06-25
10001	66961	1990-06-25	1991-06-25
10001	71046	1991-06-25	1992-06-24
10001	74333	1992-06-24	1993-06-24
10001	75286	1993-06-24	1994-06-24
10001	75994	1994-06-24	1995-06-24
10001	76884	1995-06-24	1996-06-23
10001	80013	1996-06-23	1997-06-23
10001	81025	1997-06-23	1998-06-23

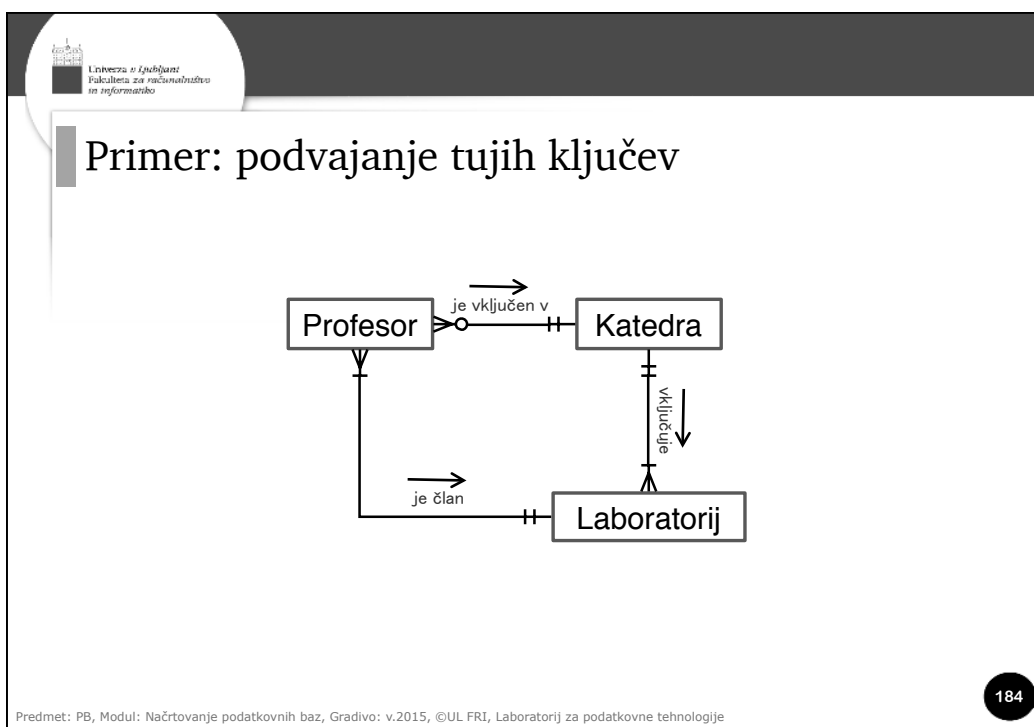
employees with current salary

emp_no	birth_date	first_name	last_name	gender	hire_date	salary
10001	1953-09-02	Georgi	Facello	M	1986-06-26	88958
10002	1964-06-02	Bezalet	Simmel	F	1985-11-21	72527
10003	1959-12-03	Parto	Bamford	M	1986-08-28	43311
10004	1954-05-01	Chirstian	Koblick	M	1986-12-01	74057
10005	1955-01-21	Kyoichi	Maliniak	M	1989-09-12	94692
10006	1953-04-20	Anneke	Preusig	F	1989-06-02	59755
10007	1957-05-23	Tzvetan	Zielinski	F	1989-02-10	88070
10009	1952-04-19	Sumant	Peac	F	1985-02-18	94409
10010	1963-06-01	Duangkaew	Piveteau	F	1989-08-24	80324
10012	1960-10-04	Patricio	Bridgland	M	1992-12-18	54423

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

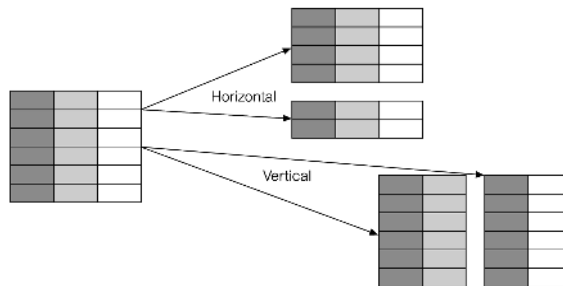
183

184

Razbitje relacij

- Za povečanje učinkovitosti nad relacijami z zelo velikim številom n-teric uporabimo pristop, kjer relacijo razbijemo na manjše dele - particije.
- Dva načina delitve sta:
 - Horizontalni in
 - Vertikalni.

Prednosti razbitja relacije na particije

- Uporaba particioniranja prinaša številne prednosti:
 - Boljša porazdelitev vnosa (load balancing)
 - Večja učinkovitosti (manj podatkov za obdelavo, paralelnost izvajanja,...)
 - Boljša razpoložljivost
 - Boljša obnovljivost
 - Več možnosti za zagotavljanje varnosti

Slabosti razbitja relacije na particije

- Partitioniranje ima tudi slabosti:
 - Kompleksnost (particije niso vedno transparentne za uporabnike...)
 - Slabša učinkovitost (pri poizvedbah, kjer je potrebno poizvedovati po več particijah, je učinkovitost slabša)
 - Podvajanje podatkov (pri vertikalnem partitioniranju)

Primer – particije v MySQL

```
CREATE TABLE employees (
  id INT NOT NULL,
  fname VARCHAR(30),
  lname VARCHAR(30),
  hired DATE NOT NULL DEFAULT '1970-01-01',
  separated DATE NOT NULL DEFAULT '9999-12-31',
  job_code INT,
  store_id INT
)
PARTITION BY HASH(store_id)
PARTITIONS 4;
```

Primer – particije v MySQL

```
CREATE TABLE employees (
  id INT NOT NULL,
  fname VARCHAR(30),
  lname VARCHAR(30),
  hired DATE NOT NULL DEFAULT '1970-01-01',
  separated DATE NOT NULL DEFAULT '9999-12-31',
  job_code INT,
  store_id INT
)
PARTITION BY HASH(YEAR(hired))
PARTITIONS 4;
```

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

189

Pregledovanje fizične sheme v MySQL

Ukazi v MySQL za pregled kataloga

- SHOW
- show [full] tables;
- show columns;
- show index;
- ...
- DESCRIBE table_name;

<u>SHOW BINARY LOGS Syntax</u>	<u>SHOW MASTER STATUS Syntax</u>
<u>SHOW BINLOG EVENTS Syntax</u>	<u>SHOW MUTEX STATUS Syntax</u>
<u>SHOW CHARACTER SET Syntax</u>	<u>SHOW OPEN TABLES Syntax</u>
<u>SHOW COLLATION Syntax</u>	<u>SHOW PRIVILEGES Syntax</u>
<u>SHOW COLUMNS Syntax</u>	<u>SHOW PROCEDURE CODE Syntax</u>
<u>SHOW CREATE DATABASE Syntax</u>	<u>SHOW PROCEDURE STATUS Syntax</u>
<u>SHOW CREATE FUNCTION Syntax</u>	<u>SHOW PROCESSLIST Syntax</u>
<u>SHOW CREATE PROCEDURE Syntax</u>	<u>SHOW PROFILE Syntax</u>
<u>SHOW CREATE TABLE Syntax</u>	<u>SHOW PROFILES Syntax</u>
<u>SHOW CREATE VIEW Syntax</u>	<u>SHOW SLAVE HOSTS Syntax</u>
<u>SHOW DATABASES Syntax</u>	<u>SHOW SLAVE STATUS Syntax</u>
<u>SHOW ENGINE Syntax</u>	<u>SHOW STATUS Syntax</u>
<u>SHOW ENGINES Syntax</u>	<u>SHOW TABLE STATUS Syntax</u>
<u>SHOW ERRORS Syntax</u>	<u>SHOW TABLES Syntax</u>
<u>SHOW FUNCTION CODE Syntax</u>	<u>SHOW TRIGGERS Syntax</u>
<u>SHOW FUNCTION STATUS Syntax</u>	<u>SHOW VARIABLES Syntax</u>
<u>SHOW GRANTS Syntax</u>	<u>SHOW WARNINGS Syntax</u>
<u>SHOW INDEX Syntax</u>	
<u>SHOW INNODB STATUS Syntax</u>	

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

190

Primer ukaza SHOW TABLES

```
use employees;
show tables;
```

Tables_in_employees
▶ departments
dept_emp
dept_manager
employees
managers
salaries
titles

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

191

Primer pregleda sheme

```
use information_schema;
show tables;
```

Tables_in_information_schema
▶ CHARACTER_SETS
COLLATIONS
COLLATION_CHARACTER_SET_APPLICABILITY
COLUMNS
COLUMN_PRIVILEGES
ENGINES
EVENTS
FILES
GLOBAL_STATUS
GLOBAL_VARIABLES
KEY_COLUMN_USAGE
PARAMETERS
PARTITIONS
PLUGINS
PROCESSLIST
PROFILING

```
select * from schemata;
```

CATALOG_NAME	SCHEMA_NAME	DEFAULT_CHA...	DEFAULT_COLL...	SQL_PATH
▶ def	information_schema	utf8	utf8_general_ci	NULL
def	Citations	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	HotelChain	utf8	utf8_slovenian_ci	NULL
def	Movies	utf8	utf8_unicode_ci	NULL
def	WoSDallbor	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	employees	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	mydb	utf8	utf8_general_ci	NULL
def	mysql	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	performance_schema	utf8	utf8_general_ci	NULL
def	sakila	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	studis	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	test	latin1	latin1_swedish_ci	NULL
def	wos	utf8	utf8_slovenian_ci	NULL

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

192

Primer ukaza DESCRIBE

```
describe employees;
```

Field	Type	Null	Key	Default	Extra
► emp_no	int(11)	NO	PRI	NULL	
birth_date	date	NO		NULL	
first_name	varchar(14)	NO	MUL	NULL	
last_name	varchar(16)	NO		NULL	
gender	enum('M','F')	NO		NULL	
hire_date	date	NO		NULL	

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

193

Primer ukaza SHOW INDEXES

```
show indexes from salaries;
```

Table	Non_unique	Key_name	Seq_in_index	Column_name	Collation	Cardinality	Sub_part	Packed	Null	Index_type
► salaries	0	PRIMARY	1	emp_no	A	711128	NULL	NULL		BTREE
salaries	0	PRIMARY	2	from_date	A	2844513	NULL	NULL		BTREE
salaries	1		1	emp_no	A	711128	NULL	NULL		BTREE

Predmet: PB, Modul: Načrtovanje podatkovnih baz, Gradivo: v.2015, ©UL FRI, Laboratorij za podatkovne tehnologije

194

Primer ukaza SHOW CREATE TABLE

```
show create table employees;
```

Table	Create Table
employees	CREATE TABLE `employees` (`emp_no` int(11) NOT NULL, `birth_date` date NOT NULL, `first_name` varchar(14) NOT NULL, `last_name` varchar(16) NOT NULL, `gender` enum('M','F') NOT NULL, `hire_date` date NOT NULL, PRIMARY KEY (`emp_no`), KEY `idx_nameEmployee` (`first_name`(1))) ENGINE=InnoDB DEFAULT CHARSET=latin1

Za netabelarni izpis lahko uporabljate ukaz \G - na voljo samo v terminalu.

```
mysql> show create table employees\G;
***** 1. row *****
Table: employees
Create Table: CREATE TABLE `employees` (
  `emp_no` int(11) NOT NULL,
  `birth_date` date NOT NULL,
  `first_name` varchar(14) NOT NULL,
  `last_name` varchar(16) NOT NULL,
  `gender` enum('M','F') NOT NULL,
  `hire_date` date NOT NULL,
  PRIMARY KEY (`emp_no`),
  KEY `idx_nameEmployee` (`first_name`(1))
) ENGINE=InnoDB DEFAULT CHARSET=latin1
1 row in set (0.00 sec)
```